

בית־ספר רוטשילד־קיסריה לתקשורת

האינטרנט כסביבה לעידוד ולהתלכדות אזרחית
במהלך מלחמת לבנון השנייה

חנן נוה

חוברת מס' 6 – פברואר 2008

בית ספר רוטשילד-קיסריה לתקשורת

בשנת הלימודים תשס"ו הכריזה אוניברסיטת תל-אביב על הקמת בית ספר חדש לתקשורת, בית הספר רוטשילד-קיסריה לתקשורת. בית הספר פועל כמסגרת המאגדת בתוכה יחידות קיימות באוניברסיטה יחד עם יחידות חדשות: החוג לתקשורת בפקולטה למדעי החברה, החוג לקולנוע וטלוויזיה בפקולטה לאמנויות, מכון חיים הרצוג לתקשורת חברה ופוליטיקה, מכון נטוויזן לחקר האינטרנט ומכון ברונפמן לחקר העיתונות היהודית. למסגרת בית הספר החדש הצטרף בית הספר להכשרת עיתונאים "כותרת" ובעתיד יקומו גם יחידות חדשות נוספות.

ההכרה בחשיבות הגוברת של שדה התקשורת על כל השדות החברתיים האחרים בחברה בת זמננו היא שהביאה להקמת בית הספר החדש. מטרת בית הספר לפתח באופן משמעותי את תחום התקשורת באוניברסיטה על ידי הרחבת מסגרות ההוראה, על ידי השקעה במחקר, ועל ידי פיתוח תחומים חדשים בשדה התקשורת, עם דגש על המדיה החדשה ועל היווצרותה של החברה הדיגיטלית. בית הספר מתכוון לפעול גם במישור הפרופסיונלי, בהכשרת אנשים למקצועות העיתונות, בהשתלמויות לאנשי תקשורת פעילים, ובפיתוח תחומי עיסוק חדשים. בית הספר מעוניין גם בפיתוח אוריינות תקשורת: הגברת ההכרה וההבנה של הציבור צרכני התקשורת לשימוש מושכל וביקורתי בה.

הוועד המנהל של בית הספר:

פרופ' רענן ריין, סגן רקטור האוניברסיטה, יו"ר
פרופ' ניב אחיטוב
מר אברהם ביגר
עו"ד דבי חפץ
פרופ' יורם פרי

הוועדה אקדמית של בית הספר:

פרופ' יורם פרי, ראש בית הספר, יו"ר
פרופ' ניב אחיטוב
ד"ר ז'רום בורדון
פרופ' יוסף גורני
פרופ' נח לויין-אפשטיין
פרופ' חנה נווה
ד"ר דובי רובינשטיין

האינטרנט כסביבה לעידוד ולהתלכדות אזרחית
במהלך מלחמת לבנון השנייה

חנן נוה

סדרת התקשורת במלחמת לבנון 2006

בית־ספר רוטשילד־קיסריה לתקשורת

סדרת התקשורת והמלחמה בלבנון 2006

המלחמה בלבנון בקיץ 2006 היתה הראשונה, שבה בא לידי מיצוי מלא המושג "מלחמה במציאות תקשורתית". על משקל המושג mediatized politics ניתן לאמר שזו היתה mediatized war: מטרה ראשית של המלחמה שניהלו צה"ל והחיזבאללה היתה להשפיע על התודעה של היריב. אמצעי התקשורת למיניהם קיבלו משקל יתר בהשוואה למלחמות העבר בניהול שדה הקרב, והיתה להם השפעה על האזרחים בעורף, על הלוחמים ועל מקבלי ההחלטות ברמה הפוליטית והצבאית כאחד.

בעקבות המלחמה נתכנסה קבוצה של חוקרי התקשורת הבכירים בישראל לדיון במשמעות המלחמה והחליטה לערוך סדרת מחקרים בהיבטים שונים של התקשורת והמלחמה. חוברת זו היא השישית בסדרה. המחקר בוחן כיצד השתמשו אזרחים בישראל בסביבת האינטרנט במהלך מלחמת לבנון השנייה כזירה להתעודדות, התלכדות והתמודדות עם קשיי מלחמה.

המחבר

חנן נוה הוא מרצה בכיר וראש מסלול הרדיו בביה"ס לתקשורת במיכללת ספיר ומרצה בחוג ליחסים בינלאומיים באוניברסיטה העברית. לימד בין היתר במחלקה למדע המדינה באוניברסיטת תל-אביב, ביחידה לתקשורת ועיתונאות באוניברסיטת בר אילן ובתכנית האקדמית של בית הספר לפיקוד ומטה – צה"ל. בשנים 1969-2004 עבד בחטיבת החדשות של קול ישראל כעורך בכיר, כמזכיר מערכת החדשות וכמנהל מחלקת החדשות. תחומי המחקר וההוראה: אינטרנט ויחסים בינלאומיים, תקשורת וקבלת החלטות במדיניות חוץ, תקשורת בינלאומית, הרדיו בישראל.

פרסומים אחרונים:

"The Role of the Media in Foreign Policy Decision Making: A Theoretical Framework". In *Conflict & Communication Online*. Vol. 1. No. 2. 2002.

"תקשורת כמעצבת משטרי בטחון בינלאומיים". ב-לב, א. (עורך) *בטחון ותקשורת – דינמיקה של יחסים*. מכון בן גוריון, אוניברסיטת בן גוריון. 2005.

"The Palestinian-Israeli Web War". In Seib. P. (ed) *New Media and the New Middle East*. Palgrave Macmillan. 2007.

עם י. לימור, הרדיו הפיראטי בישראל. חיפה: פרדס. 2007.

גרסה מוקדמת ומקוצרת של מחקר זה הוצגה בפאנל

"Media Images, Public Opinion and the Public Sphere" *IAMCR (International Association for Media and Communication Research) Media, Communication, Information - Conference Celebrating 50 Years of Theories and Practices*. UNESCO, Paris. (July 2007).

תודות

המחבר מבקש להודות לקבוצת "סוכני האינטרנט" שסייעה באיסוף החומר למחקר במהלך ימי מלחמת לבנון השנייה: מאיה ז'ורנו, נורית ז'ורנו, נגה נוה-דויטש, חוה מירוני, ענבל חכמן, קרן דרויש ושוקי ענבל.

© כל הזכויות שמורות

בית ספר רוטשילד-קיסריה לתקשורת

אוניברסיטת תל-אביב

פברואר 2008

עיצוב: יעל כפיר ומיכל סמורקובץ, המשרד לעיצוב גרפי, אוניברסיטת תל-אביב

תקציר המחקר

המחקר בוחן כיצד השתמשו אזרחים בישראל בסביבת האינטרנט במהלך מלחמת לבנון השנייה כזירה להתעודדות, התלכדות והתמודדות עם קשיי המלחמה.

לצורך המחקר פותחה מסגרת ניתוח הבוחנת את השינויים המתחוללים בפעילות הפרט ברשת באירועי משבר ומלחמה, ובעזרת מסגרת עיונית זו נבדקו יותר מאלף פריטי תקשורת שונים שעברו בין קבוצות של אזרחים ישראלים ברשת בקיץ 2006 תוך שימוש בפלטפורמות רשת מגוונות. מחקר זה מציג בפעם הראשונה את התכנים האופייניים שאותם העבירו אזרחים בישראל באינטרנט בימי המלחמה, ובעיקר כיצד השתמשו בפלטפורמה הזמינה והפשוטה ביותר – הדואר האלקטרוני, כדי להעביר מסרי עידוד והתלכדות. מדובר בין היתר בהודעות מייל פרטיות בינאישיות שהופצו באופן גלוי ברשת והפכו לפניית ולקריאות בעלות משמעות לאומית, ולצידן מצגות שפותחו בידי גולשים ישראלים באזור שנפגע במלחמה ובחלוף הימים הפכו לכלי תעמולה. תחום נוסף שנבדק הוא אתרי אינטרנט ופריטי תקשורת ששלחו גולשים ישראלים והביעו הזדהות ותמיכה בלוחמים ובעיקר בחיילי המילואים. כמו כן נחקרה הפיכתם של כמה פורומים בולטים באינטרנט בימי המלחמה ממוקדי הדברות לאתרי מאבק ותעמולה ישראלית. באופן דומה נבחנו בלוגים של גולשים ישראלים שגם בהם התחולל תהליך דומה – מעבר מיומנים פרטיים לבמת תעמולה פוליטית בעיקר נגד החיזבאללה.

לאור זאת ניתן לומר שבמלחמת לבנון השנייה נמצאה אצל אזרחים ישראלים התנהגות אינטרנטית בעלת דפוס חברתי-לאומי (ואף לאומני) תוך שימוש גובר והולך בפלטפורמות אינטראקטיביות ברשת. דפוס התנהגות זו איפשר פיתוח רשת ואף קהילה וירטואלית של סולידאריות תמיכה ונחמה ששימשה לעידוד, התלכדות והתמודדות עם המצב.

לסיום מועלית במחקר סדרה של הצעות כיצד להסתייע בכלי רשת שוטפים בימי משבר או כינון כלים מיוחדים באינטרנט שיופעלו בשעת חירום וישמשו את המימשל והאזרחים כדי להתמודד עם המצב.

תוכן עניינים

9	1	מבוא
11	2	תיאוריה
11	2.1	המרחב הציבורי ברשת
12	2.2	פלטפורמות הרשת
13	2.3	השימוש ברשת במשברים ובמלחמות
15	3	שילוב תיאוריות
17	4	מתודולוגיה
19	5	ממצאים וניתוחם
19	5.1	הבלוגים במלחמת לבנון השנייה
21	5.2	פעילות גולשים באתרי תקשורת
26	5.3	אתרי אינטרנט שהפכו למוקדי עידוד וסיוע לגולשים
27	5.4	פעילות דוא"ל
33	6	מסקנות
39		הערות

1

מבוא

במלחמת לבנון השנייה, בקיץ 2006, נפגע העורף בישראל. עבודה זו תבחן כיצד השתמשו אזרחים ישראלים, בעורף המופצץ, וביתר חלקי המדינה באינטרנט לצורכי עידוד, התלכדות והתמודדות עם קשיי המלחמה.

בחלק העיוני מסתמך המחקר על הספרות העוסקת בתקשורת הבינאישית באינטרנט והפיכתה למרכיב במרחב הציבורי האינטרנטי, על הספרות המתארת את פלטפורמות הרשת, ועל הספרות המתארת את השימוש באינטרנט בעיתות חירום כגון 9/11. על סמך הספרות העיונית פותחה לצורך המחקר מסגרת ניתוח הבוחנת את השינויים המתחוללים בפעילות הפרט ברשת באירועי משבר ומלחמה. במחקר עצמו נבדקו מאות פריטי תוכן אינטרנטיים שהוצגו והועברו בפלטפורמות רשת שונות, והמסגרת העיונית שימשה כדי לנתח אותם ולמיינם ככלים להתמודדות עם המבחנים שהציבור הישראלי עמד לפנייהם באותו הקיץ.

2

תיאוריה

מחקר העוסק בסוגיות אינטרנטיות הוא בין תחומי מטבעו, והספרות העיונית שעליה מתבססת עבודה זו באה מתחומים שונים. התחום הראשון שעליו מתבססת עבודה זו היא הספרות העוסקת במרחב הציבורי ברשת, ובעיקר השימושים הפוליטיים והחברתיים האינטראקטיביים במרחב הזה. התחום השני הוא הספרות העוסקת בשימוש בפלטפורמות רשת מגוונות בנסיבות שונות ואצל שחקנים שונים. התחום השלישי שעליו מתבסס המחקר הזה עוסק בשימוש ברשת באירועי אסון משברים ומלחמות, כאשר המטרה היא לברר דפוסי פעילות אינטרנטיים במקרים קודמים ולהפיק מהם לקחים למלחמה הנחקרת כאן.

2.1. המרחב הציבורי ברשת

סדרה של מאפיינים של סביבת האינטרנט הפכו אותה לזירה אידיאלית של מרחב ציבורי חוצה גבולות. מדובר בין היתר בכך שהרשת היא **מבוזרת** או אנרכית משום שהיא מתבססת על טכנולוגיה שנועדה בראשית דרכה לאפשר העברת מידע באופן בלתי היררכי – מיתוג מנות (Packet Switching).¹ מימד נוסף הוא העובדה שמדובר בסביבה **גלובלית**, בתהליכים חוצי גבולות ובמידה רבה נעדרי כל גבול.² כמו כן יש לזכור שמדובר בסביבה שהיא בראש וראשונה **טכנולוגית**, והטכנולוגיה מאפשרת פעילות **אינטראקטיבית**, בילטרלית ואף רב צדדית, פעילות מהירה, ועל פני טווחים בלתי מוגבלים.³ מדובר גם בסביבה שהיא **שיוונית** יחסית, וכך יכול משתמש שעבר את חסמי הכניסה (כלומר שהוא בעל משאבי רשת והוא מעבר לקו הפער הדיגיטאלי) לפעול בתוכה כמעט בלי מיגבלות אידיאולוגיות ואחרות. בגלל מאפיינים אלה נחשבת סביבת הרשת לאחת הזירות האופייניות של המרחב הציבורי שניתן לקיים בה תהליכים תקשורתיים.⁴ לתוך הסביבה הזאת נכנסות קבוצות שונות, ובכלל זה מיעוטים וקבוצות הטרוגניות והם מקיימים בתוכה פעילות של מיגוון קולות, עמדות ודרישות, לעתים במתכונת של ציבורי-נגד (counterpublics) המקיימים מרחב ציבורי המנוגד לשיח המקובל.⁵

כאן יש לציין כי מאפייני סביבת האינטרנט והיותה זירה נוספת של מרחב ציבורי מאפשרים ליחיד הפרט להשתתף בפעילות החברתית והפוליטית בתחומים שונים

ומגוונים יותר מבעבר, ולעשות זאת באופן אינטראקטיבי. בולטת במיוחד העובדה שהיחיד-הפרט לובש זהות חדשה ושונה בסביבה האינטרנטית המאפשרת לו לנהל את הפעילות הזאת.⁶ זהות הפרט נבחנת בשני ממדים: ראשית, **סוג הזהות** הנעה בין זהות אישית-פרטית, לזהות לאומית (ואף לאומנית) ועד לזהות בינלאומית כאשר היחיד הוא למעשה אזרח הרשת הגלובלית (ומכונה Netizen) או חבר בקהילה ברשת. המימד השני הוא **דפוס הזהות**, מחד, זהות גלויה הניתנת לאבחנה ולזיהוי, ומאידך זהות אנונימית, סמויה ואף מזויפת.⁷ לפי כך ניתן למצוא יחידים הפעילים ברשת באופן יוזם, אקטיבי, ואף אינטראקטיבי, ושם הם מנצלים את כל מימדי הזהות המורכבת תוך שימוש בשלל הפלטפורמות הקיימות ברשת.⁸ הפרט מגיע בדרך זו להשתתפות או הקמה של קבוצות בעלות עניין משותף היוצרות קהילה מקוונת או אמיתית הדוגלת ברעיון או בקידום סוגיה מסוימת.⁹

2.2. פלטפורמות הרשת

משתמשי הרשת (הגולשים) מנהלים את פעילותם במרחב הציבורי האינטרנטי בפלטפורמות שונות שהוקמו בה ומנצלות את מאפייניה באופן דינמי: דוא"ל,¹⁰ רשימות תפוצה, בלוגים,¹¹ צ'אטים, מסרים מידיים, פורומים, Talkback בכלי תקשורת, שימוש בסקרים ברשת, עצומות, בניית אתרים, רשתות חברתיות (כגון *youtube* או *myspace*), והתארגנויות קהילתיות.¹²

במחקרים הבוחנים את הפלטפורמות האלה (כלי אינטרנט) מוצאים קריטריונים שונים שמקצתם באים מן הזירה הטכנולוגית-תקשורתית ואחרים מקורם בזירה הבינלאומית-פוליטית. אחד הקריטריונים הוא המשתמש בכלי/פלטפורמה (משתמש פרטי או ציבורי, או מקומו ברמה הבינלאומית¹³). קריטריון אחר בוחן את דרך העברת המידע בפלטפורמה (ישירות או באמצעות מתווך – mediated),¹⁴ כאשר התהליך המעניין ביותר הוא הפצה ויראלית (viral dissemination) המנצלת את מבנה רשת האינטרנט ומאפייניה – קישורים, צמתים, רכזות וההיררכיה ביניהם.¹⁵ קריטריון שלישי בוחן את מידת הפעילות הנדרשת ממשתמשי הפלטפורמה הנבדקת (האם הגולש הוא פסיבי, אקטיבי או פעילותו אינטראקטיבית). קריטריונים נוספים בוחנים את התוצאות וההשפעות של השימוש בכלי הרשת,¹⁶ ואחרים את סוג יחסי הגומלין שבאים לידי ביטוי בכלי הרשת (ובהם שיתוף פעולה או עימות¹⁷), או את תחומי הפעילות התקשורתית והפוליטית בכלי הרשת (כגון שימוש בכלי רשת כמוקדי מידע, מוקדי קשר ותקשורת, מרכזי תרומות או מקומות לגיוס מתנדבים).¹⁸ יש לציין שפלטפורמות הרשת המוזכרות כאן נכונות לתקופת המחקר, ועקב האופי הדינמי והמתפתח של סביבת האינטרנט מופיעות כל הזמן פלטפורמות חדשות, וגם אותן יהיה אפשר לבחון על פי אמות מידה אלה, או אם יהיה צורך בעזרת אמות מידה נוספות.

2.3. השימוש ברשת במשברים ובמלחמות

רשת האינטרנט שימשה מרחב ציבורי משמעותי לפעילויות תקשורתיות, חברתיות ופוליטיות נרחבות במלחמות במהלך שנות התשעים ובאופן בולט מראשית המאה ה-21. במלחמות בבלקנים, בשנות התשעים של המאה העשרים, הצטרפו לזירת המאבק האינטרנטי אזרחים יחידים שעשו שימוש מושכל בכלי האינטרנט ובכלל זה סיפרו את סיפורם האישי במהלך הלחימה. אחרים פעלו כדי להפיץ תעמולה פרטית, ויש כאלה שהשתמשו ברשת כדי לגייס תמיכה ואף כספים שעה שאחרים ניסו להיעזר ברשת כדי לחפש קרובים. פלטפורמות הרשת שבהן השתמשו השחקנים היחידים במלחמות הבלקנים היו בעיקר דואר אלקטרוני ורשימות תפוצה של הדואר הפרטי, ואחדים אף הקימו אתרים לצורכי תעמולה.¹⁹ שימוש נרחב ברשת נעשה במהלך המלחמה בעירק, ואז גילו הגולשים לראשונה את עצמתו הפוליטית והבינלאומית של הבלוג.²⁰ גם באינתיפאדה השנייה (2004-2000), נעשה שימוש באינטרנט בשני הצדדים בידי יחידים בעיקר לצורכי תעמולה בינלאומית, להצגת הנראטיב הלאומי ולהדגשת השכול והפגיעה באזרחים.²¹

אך לא רק במלחמות, גם במשברים מסוגים שונים בולט בשנים האחרונות השימוש ברשת, ומדובר במשברים הנובעים מפגיעי טרור ובאסונות טבע. האירוע המשברי הבולט ביותר שבו שיחקה סביבת האינטרנט תפקיד חשוב היה יום פיגועי הטרור בארה"ב ב-11 בספטמבר (וגם התקופה שאחריו). המחקרים שנבדקו בחנו בעיקר את מאפייני הפעילות החברתית והתקשורתית של הגולשים פעילי הרשת, אך הם לא בדקו מה התכנים שעברו ברשת. המחקרים מצביעים למשל, על כך שבמשבר כזה מארג הקהילה נפגע ונוצרות נסיבות שונות של השתתפות אזרחית וחברתית והיה צורך להפעיל ערוצי פעילות קהילתיים חדשים משום שהמסורתיים היו טעונים בניה מחדש, עקב התוהו ובוהו שהתרחש. התברר כי פעילים וותיקים בקהילות חברתיות בלטו גם בהשתתפותם בקהילות מקוונות online בכך שהביעו את עמדותיהם לגבי אירועי הטרור.²² אחד המחקרים גילה כי באותו היום ובימים שאחריו שימשה הרשת כערוץ תקשורת חשוב בארה"ב (אם כי מישני לעומת מערכת הטלפניה), ובכלל זה גילו כי לדוא"ל-שרשרת היה תפקיד חיובי בהפצת מידע לצד הפצת תגובות וחומרים אישיים.²³ התברר גם כי גולשים רבים דיווחו שבימי המשבר קיבלו דוא"ל מאנשים שעימם לא דיברו במשך כמה שנים.²⁴ שני עיתונאים שכתבו ב-*U.S. News and World Report* ציינו כי "אחרי ההתקפות ב-11 בספטמבר... מליונים הציפו את האינטרנט בעדויות ספונטניות. בתהליך הזה הפכה הרשת מרשת קרה ומכנית של שרתים, נתבים וכבלים לפקעת סבוכה של קשרים אנושיים".²⁵

הפעילות ברשת בלטה גם בהתקפות הטרור בלונדון ב-7 ביולי 2005, בצונאמי בדרום מזרח אסיה בדצמבר 2004,²⁶ בהוריקאן בניו אורלינס בקיץ 2005 וברעידת האדמה

בגבול פקיסטן קשמיר באותה שנה.²⁷ אחת המסקנות הבולטות היא שבשעת משבר ניתן לנצל את מאפייני הרשת ויתרונותיה הטכנולוגיים, ובכלל זה העדר גבולות, העדר מגבלות זמן, ביטול תפקידי המוען והנמען והעדר מגבלות התוכן – כל זאת לצורך כינון ערוצי התקשורת הנחוצים בשעת חירום.²⁸

3

שילוב תיאוריות

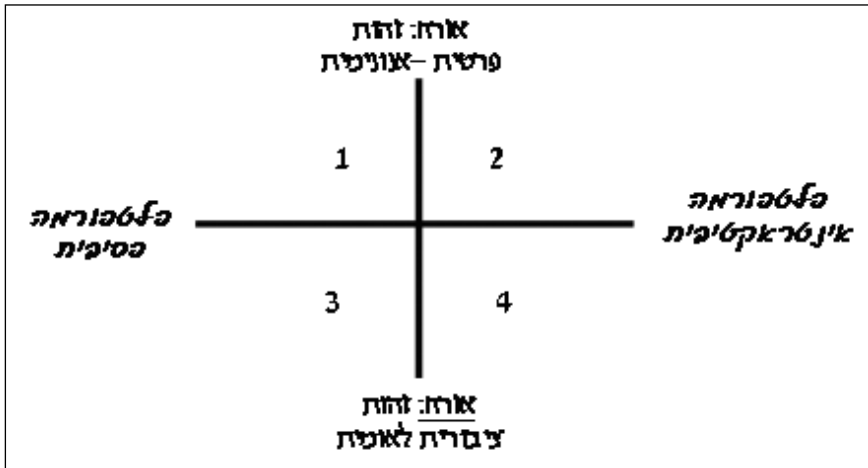
הספרות שהוצגה עד כה מאפשרת לפתח מסגרת עיונית הבוחנת שני מימדים. המימד הראשון הוא זהותו של הגולש. הספרות מצביעה על כך שבימי שגרה שומר הגולש על זהות פרטית ויש מקרים שהוא מנצל את מאפייני הרשת, פושט צורה ולובש זהות אנונימית ואף מזויפת. לעומת זאת, בשעת חירום או משבר לאומית משתנה הזהות לכיוון אחר, ואזרח הרשת לובש זהות ציבורית-חברתית, פוליטית-לאומית, גלויה ואף בוטה.²⁹

המימד השני הוא פלטפורמת הרשת. הספרות מאפשרת למיין את הפלטפורמות על פי השימוש שנעשה בהן: מצד אחד פלטפורמות שנועדו במקורן לשימוש פסיבי ובהן מנועי חיפוש ומערכות דוא"ל, ומצד שני פלטפורמות אקטיביות ואף אינטראקטיביות כגון: בלוגים, אתרי אינטרנט פרטיים ואתרי שיתוף קבצים. אך מתברר כי אין מקום לחלק את הפלטפורמות הספציפיות באופן דיכוטומי וניתן למקם אותן על פני רצף מתמשך בין הקצוות.³⁰

כאשר משלבים את שני המימדים האלה מקבלים את המסגרת שבה הציר האופקי מציג את פריסת כלי הרשת והשימוש שנעשה בהם, ואילו הציר האנכי מתאר את רצף זהויות הגולשים.

בעזרת מסגרת זאת (שרטוט מס' 1) אפשר לתאר ולנתח באופן שיטתי את דפוסי התנהגות הגולשים באינטרנט בנסיבות מגוונות ועל גבי הפלטפורמות השונות, ולהתייחס למאפייני התוכן שהם מציגים ברשת בנסיבות האלה. פריסת ממדי הניתוח על פני רצפים משולבים מאפשרת לאתר פעילויות ברשת המתנהלות בעת ובעונה אחת בכמה תחומים. כך למשל מצביעה המסגרת על העובדה שכלי הרשת מאפשרים בעת ובעונה אחת קיום תקשורת בינאישית בין גולשים פרטיים

(משבצות 1 ו-2 במסגרת) לצד הפצת מסרים מתוך התקשורת הבינאישית והצגתם במתכונת פומבית-ציבורית (משבצות 3 ו-4). ניתן לשער איפוא, שבעיתות רגיעה יתמקדו פעילויות של יחידים בפלטפורמות כגון דוא"ל ובלוגים במשבצות 1 ו-2 במסגרת,³¹ ואילו בימי חירום ואף מלחמה תורחב פעילות זו בתוך הדוא"ל ובבלוגים למשבצות 3 ובעיקר 4 במסגרת. השערה נוספת היא שבימי מלחמה ומשבר יעבירו גולשים היבטים רבים של פעילותם האינטרנטית לזירה האינטראקטיבית תוך

שרטוט מס' 1: מסגרת הניתוח

חשיפה בולטת ואף בוטה של זהותם הציבורית והלאומית (משבצת 4 במסגרת). פעילות זאת תמצא ביטוי בין היתר בתפוצה ויראלית של דברי דוא"ל רלבנטיים לגולשים, הפצה של קישורים לאתרים נושאי חומרים המתאימים לימי החירום (כגון אתרי חדשות ומידע, ואתרי פעילות וסיוע) ופעילות של ממש באתרים כאלה. בשנתיים האחרונות מצטרפת לסביבה אינטראקטיבית פומבית זאת פעילות אינטנסיבית באתרי שיתוף קבצים (סביבת web 2.0) כגון *youtube* או *myspace*.

המחקר הזה בחן את פעילותם של גולשים ישראלים יחידים-פרטיים בכלי רשת שונים במהלך מלחמת לבנון השניה לצורכי חיזוק והתעודדות. המחקר מנסה להצביע על דפוסים של פעילות זו ושינויים שהתחוללו בדפוסים אלה עד כדי יצירת סביבה של סולידאריות שסייעה להתמודד עם המצב.

4

מתודולוגיה

שדה המחקר כלל 1629 פריטי אינטרנט שהוצגו והועברו ברשת בעברית בין השבוע השני למלחמה (22 ביולי 2006) ועד יומיים אחרי כניסת הפסקת האש לתוקפה (16 באוגוסט 2006). הפריטים האלה הופיעו בפלטפורמות רשת שונות והמחקר נועד למיין אותם ולברר את תהליכי הופעתם. בין הפריטים שנבדקו:

- הודעות דוא"ל שהופצו ברשת באמצעות רשימות תפוצה
- כתבות של גולשים באתרי תקשורת
- בלוגים של גולשים ישראלים שהפכו מיומנים פרטיים לזירות עידוד ושיתוף פעולה
- אתרי אינטרנט ייחודיים שהוקמו בימי המלחמה
- אתרי אינטרנט של גורמים ציבוריים שהוסבו בקיץ 2006 לאתרי התעודדות והתחזקות
- חומרי מולטימדיה שנשלחו על ידי גולשים לאתרי שיתוף והציגו רגשות ועמדות נוכח המצב.

כל אלה יצרו למעשה קהילה ישראלית וירטואלית שניצלה פלטפורמות רשת שונות ואת מאפייניהן להתעודדות והתלכדות, ומתוכן נבדקו בעיקר פריטי דוא"ל ובלוגים.

הבלוגים הופיעו בשני מרחבי הבלוגים הבולטים ביותר בעברית, "הבלוגיה" של אתר "תפוז" (<http://www.tapuz.co.il/blog/>), ו"ישרא-בלוג" של אתר "נענע" (<http://israblog.nana.co.il/>), והבלוגים הרלבנטיים אותרו בעזרת מנועי החיפוש הפנימיים. כתבות גולשים אותרו בשני אתרים: באתר החדשות הפופולארי ביותר YNET (<http://www.ynet.co.il/>) ובאתר החדשות השיתופי (אתר גולשים) SCOOP (<http://www.scoop.co.il/>). פריטים על פעילויות סיוע נבחרו באקראי בארבעה אתרים: אתר YNET, אתר המסעדות 2eat (<http://www.2eat.co.il/>), אתר התאחדות בתי המלון (<http://www.israelhotels.org.il/>), ואתר האינטרנט החינוכי "גלים" (<http://kids.galim.org.il/>) ששינה את פניו בימי המלחמה והציג יומני ילדים מן המלחמה, חומרי הסברה ופעילויות לימי חירום.

אחד מקשיי המחקר היה כרוך באיתור ובאיסוף הפריטים בבלטפורמת הדוא"ל. חוקרי אינטרנט המבקשים לבחון תכנים תקשורתיים בפורומים, בבלוגים ובאתרים יכולים להגיע לחומר משום שהוא נגיש לכל נשמר ברשת לפרקי זמן די ממושכים (כפי שנעשה בשני מרחבי הבלוגים שנבדקו כאן). גם תקשורת של צ'אטים נגישה די בקלות כמעט לכל גולש, וניתנת למעקב אם כי לפרקי זמן קצרים יותר. לעומת זאת תקשורת בתוכנות מסרים מידיים ודוא"ל אינה נגישה מעבר לשותפי התקשורת, ובדרך כלל אינה נשמרת ולכן גם אינה זמינה. לצורך זה יש לירט את המסרים־התכנים התקשורתיים בעזרת שותפי הקשר או בעזרת "סוכנים" מיוחדים במקרה שהתכנים מופצים ברשימות תפוצה גדולות ומגיעים למכותבים רבים יותר. לכן מדגם של פריטי דוא"ל אינו מדגם מייצג, וגם לא אקראי אלא מדגם מכוון. תיירה מזו האיסוף באמצעות הסוכנים אינו אובייקטיבי והוא תלוי בשיקול דעתם – מה לשמור ולהעביר לצורך השימוש במחקר.

כך נעשה במחקר זה – לצורך האיסוף והאיתור נבחרו באופן מקרי שבעה "סוכני דוא"ל" (סטודנטים וקרובי משפחה שהם גולשים פעילים ביותר הידועים בהתכתבותם הויראלית ובהפצת חומרים בעיתות רגיעה). הסוכנים נבחרו בלי להתחשב אם היו באזורי הצפון שהותקפו או במרכז הארץ ודרומה. בפניה הראשונה והיחידה שנעשתה אליהם התבקשו הסוכנים לשלוח חומרים שנשלחו אליהם במתכונות שרשרת (בפועל הפצה ויראלית), ולצורך המחקר נאספו רק דברי דואר שהועברו לפחות דרך קבוצת הפצה אחת. היו פריטים שהגיעו בסיבוב שני מאותו מקור או ממקורות אחרים, ולצורך המחקר נספרו רק פריטים שהגיעו בסיבוב אחד. אף ש"הסוכנים" לא הונחו לאסוף פריטי דוא"ל בעלי תכנים מסויימים, הם שלחו בעיקר תכנים בעלי משמעות חברתית, לאומית ופוליטית.

צריך לציין שהחומרים שנבדקו לצורך מחקר זה נבחרו באופן אקראי מבין האתרים השונים, ממיגוון של פריטים ומתוך דברי דוא"ל רבים. ידוע שבקיץ 2006 נעשה ברשת שימוש רב ביותר, ואתרים רבים סיפקו מידע ושימשו כמוקדי סיוע, ובאותה עת עברו בין גולשים ישראלים חומרים נוספים ובהם כמובן פריטי דוא"ל פרטיים הנוגעים למלחמה, אך גם חומר דוא"ל ונספחים העוסקים בביקורת על מקבלי ההחלטות בישראל, או חומרים שנועדו לתעמולה ישראלית בזירה הבינלאומית. בסופו של דבר, בחירת הפריטים לא היתה אובייקטיבית, אלא מכוונת, וכך נבחרו חומרים מתוך אתרים פופולאריים במיוחד, ופריטי דוא"ל שעסקו בעיקר בהתעודדות ובהרמת המוראל.

5

ממצאים וניתוחם

כל מי שגלש באינטרנט בישראל בימי מלחמת לבנון השנייה חש שהרשת מוצפת חומרים הנוגעים להתרחשויות, החל מדיווחי עיתונות וחדשות, דרך מידע רשמי של אתרים ממשלתיים ומוניציפאליים, ועד מידע לא רשמי, דיווחים ואף שמועות שהתרוצצו בין הגולשים, ולצידם מידע פרטי שעבר במנגנוני התקשורת דוגמת תוכנות המסרים האישיים או מערכות הדוא"ל. כל אלה הפכו את הרשת למרחב ציבורי שאיפשר ליחידים ולקבוצות להשתתף בפעילות החברתית והפוליטית בימי המלחמה בדרכים מגוונות ורבות ביטוי.

כנאמר לעיל נבדקו בעבודה זו פלטפורמות רשת שונות, מקצתן באופן כללי, ואילו פלטפורמות שבהן התחוללו תהליכים חשובים נבדקו בצורה פרטנית יותר. להלן הממצאים העיקריים ודוגמאות להמחשה.

5.1. הבלוגים במלחמת לבנון השנייה

המלחמה בעירק (שהחלה בפלישה האמריקנית באביב 2003) הציגה בפעם הראשונה את מקומם של הבלוגים וכותביהם במהלך משבר מתמשך. מחד בלוגרים רבים השתמשו ברשת כדי להפיץ את המסר נגד המלחמה, מקצתם נכתבו בידי עירקים שהיו בבגדד, ואחרים בידי זרים שבאו לסייע לעירק כ"מגינים חיים". לצידם נכתבו warblogs של חיילים אמריקנים, ומולם בלוגרים שתמכו בה.³² אך בלט במיוחד הבלוגר העירקי ראאד (שכונה גם salam-pax) שסיפר את סיפורם של תושבי בגדד במהלך הפלישה האמריקנית.³³

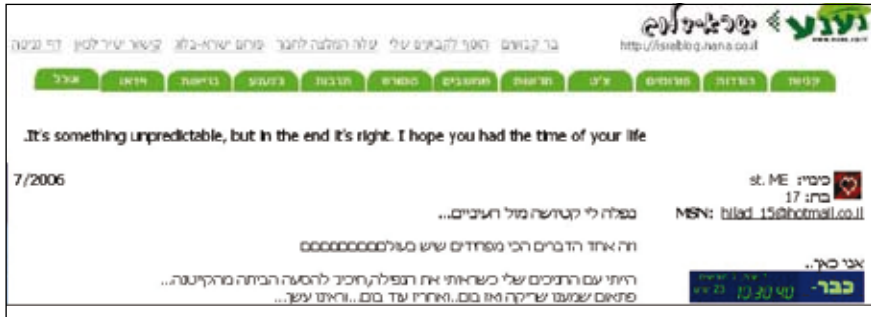
במלחמת לבנון השנייה מוצאים עשרות בלוגים של בלוגרים ישראלים העוסקים במאורעות המלחמה ובעיקר בירי הקטיושות אל ישובי הצפון. במסגרת מחקר זה נבדקו שני אתרי הבלוגים הבולטים ביותר בעברית, הבלוגיה באתר תפוז וישראל בלוג באתר נענע. חיפוש אחרי "קטיוש/ות" בעזרת מנועי החיפוש של שני האתרים בין התאריכים 13 ביולי 2006 עד 16 באוגוסט 2006 העלה בבלוגיה 596 בלוגים ואילו בישראל בלוג 187 בלוגים. בבדיקת מקום מגוריהם של הכותבים מתברר כי בבלוגיה היה שיעור תושבי הצפון 34.2%, ואילו בישראל בלוג שיעורם — 50.2%. בדיקות נוספות של זהות הבלוגרים בשני האתרים מצביעות על כך

שקרוב ל-90% מן הכותבים הם נשים או נערות, וכ-90% מהם בני 20-13. בדיקה אקראית של הפעילות של **בלוגיה** גילתה את הנתונים הבאים: 9 בלוגרים שנבדקו הציבו בימי המלחמה שנבדקו 39 פוסטים (4.1 פוסט לבלוגר) והיקף התגובות שקיבלו היה 169 תגובות (4.3 תגובות בממוצע לפוסט). ב-**ישראל בלוג** נבדקו באקראי 13 בלוגרים והתברר כי פעילותם היתה דלה יותר – פוסט אחד לבלוגר בכל התקופה, ואילו היקף התגובות היה 2.5 תגובות בממוצע לפוסט. ממצאים אלה מצביעים על כך שהפעילות לא הסתיימה בהצבת עמדה (פוסט) של הבלוגר, והיו תגובות די ערות של גולשים על הדברים, ובסך הכל ניתן לומר שבבלוגים שנבדקו היתה פעילות אינטראקטיבית ערה בימי המלחמה.

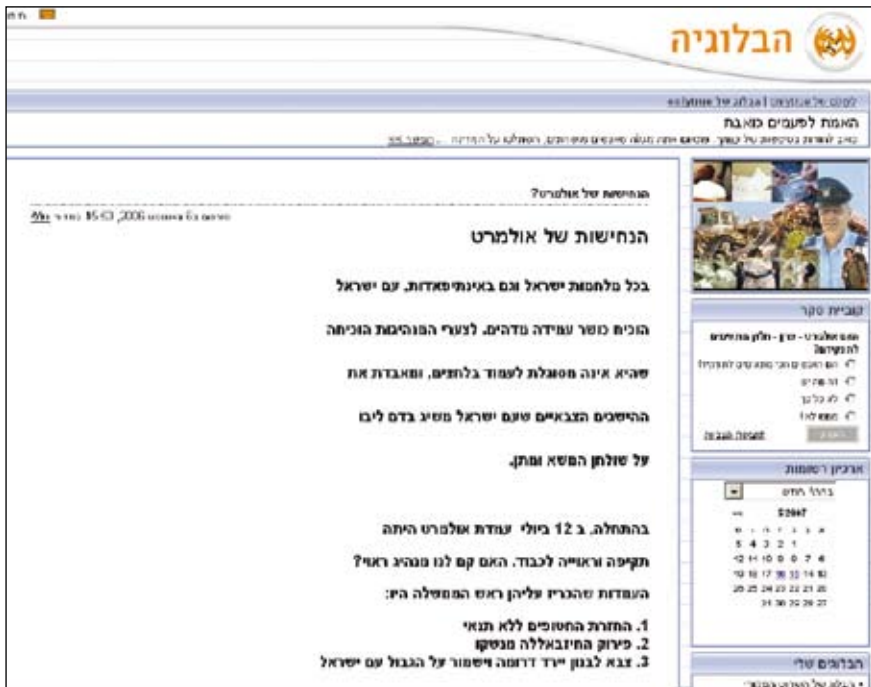
בדיקה של התכנים העלתה חלוקה דומה בשתי הבלוגוספירות: כמחצית מן הבלוגרים תיארו חוויות אישיות מכל מקום שבו שהו (ובכלל זה פרסום הבעות תנחומים ואבלות על חיילים ואזרחים מוכרים שנהרגו במלחמה). המחצית השניה של הגולשים העלתה לרשת הגיגים ומחשבות פוליטיים וחברתיים לאור המצב שנוצר, וכך הפכו יומנים פרטיים לזירות עידוד ושיתוף פעולה. להלן כמה דוגמאות של בלוגים:

בלוג מיום 4.8.2006

בלוג מיום 19.7.2006

בלוג מיום 6.8.2007

5.2. פעילות גולשים באתרי תקשורת

כתבות גולשים אותרו באופן מדגמי בשני אתרי חדשות שונים במהותם. באתר YNET הופיע בימי המלחמה מדור שנקרא "יומני מלחמה" ובו נקראו תושבי אזור קו העימות לבטא את תחושותיהם ואת הסיפור הפרטי שלהם ולחלוק אותם עם יתר הגולשים, בין אם שהו במקלטים ציבוריים, לנו בבתי קרובים או התארחו אצל

בלוג מיום 13.8.2007

מסרים רצים ומתחלפים

בערוץ ההזדהות והסולידאריות נכללה גם הפניה לפרוייקט אמנותי שיוזם האתר פרוייקט "שרים לכם" שבו יש הקלטות מיוחדות של עשרות זמרים.

בערוץ הופיעו גם דיווחים וצילומים על יוזמות סיוע מקומיות וארציות של אזרחים וארגונים למען נפגעי הקטיושות ולמען תושבי הצפון, והאתר הציע גולשים להשתתף בפעילויות ויוזמות כאלה (בבדיקה אקראית ב-8.8.2006 נמצאו באתר 15 כתבות נרחבות על יוזמות סיוע לצד 86 צילומים ששלחו גולשים וקבוצות על יוזמות עזרה שלהם). אנשי YNET לא הסתפקו בכך וכללו באתר ריכוז של קישורים לקליפים, לשירים ולמשחקים שהופקו על ידי הגולשים כדי לעודד את המוראל הלאומי וכפי שנאמר באתר "המלחמה האחרונה הולידה כמה יוזמות יצירתיות, במטרה להעמיד את נסראללה באור מגוחך או לחסלו – לפחות ברשת – אך בעיקר כדי להשתעשע ולהעביר את הזמן בתקופה הקשה שעוברת עלינו. גולשים חובבים, מוזיקאים, גרפיקאים ומשרדי אינטראקטיב שלמים התגייסו למשימה והפיצו ברשת את יצירותיהם".³⁴

אתר SCOOP ניתן להגדרה כפלטפורמה של סביבת הרשתות החברתיות (אתרי שיתוף גולשים), משום שהוא משמש לדיווחי חדשות של הגולשים עצמם, ובזמן המלחמה חילק את דיווחיו לשני סוגים: מחד, דיווחים שוטפים ומסודרים של מהלך המלחמה מדי יום ביומו, ולצד אלה דיווחים וכתבות צבע של גולשים על

המתרחש. במהלך ימי המלחמה פורסמו באתר תחת הכותרת "בקו האש" 137 כתבות ודיווחים. האתר הדגיש את הקשר האינטראקטיבי עם קוראיו והציג את היקף הכניסות לכל דיווח (78 כניסות בממוצע בבדיקה אקראית) וגם את התגובות של הגולשים על הכתבות והדיווחים (7.4 תגובות בממוצע בבדיקה אקראית).

שני אתרי חדשות אלה מהווים רק טיפה בים מתוך מיגוון גדול של אתרי תקשורת וחדשות ברשת שפעלו ודיווחי בימי מלחמת לבנון השנייה. הדגש בבדיקה שנעשתה כאן היה על אתרים משני קצוות: אחד ממוסד וקשור לכלי תקשורת חיצוני, ולעומתו אתר גולשים לא פורמלי שכל כולו יליד הרשת. יש לציין שאתר YNET היה אתר חדשות פופולארי ביותר במהלך המלחמה ועורך האתר יון פדר אף העיד שבימים מסויימים במלחמה הגיע היקף הגולשים ליותר מ-800,000 משתמשים יחידים, יותר מאשר מספר הצופים בחדשות ערוץ 352³⁵² [ואף יותר מאשר מספר קוראי "ידיעות אחרונות" בימי שישי – ח.ג.]. אין ספק שמשתמשים רבים אלה נעזרו באתר YNET לא רק להתעדכנות אלא גם לצורכי התעודדות וסולידאריות וכך גם לגבי הגולשים לאתר SCOOP.

5.3. אתרי אינטרנט שהפכו למוקדי עידוד וסיוע לגולשים

לא רק אתרים של כלי תקשורת הפכו במידה רבה זירה לפעילות של גולשים כדי להתמודד עם מצוקות המלחמה, אלא גם אתרים של גורמי מימסד. יש לציין שבניגוד לפעילות הדלה של רוב משרדי הממשלה בשטח עצמו באזור הצפון, דווקא בסביבה הוירטואלית ובאתרי האינטרנט של הממשלה נעשה שימוש מושכל במאפייני הרשת והדבר בולט כבר בדף הבית של שער הממשלה.

ואולם מחקר זה אינו עוסק במערכות המימשל הפורמליות, וכך מוצאים עשרות גורמים אחרים פעילים ברשת בדרכים שונות החל בבנקים דרך מוסדות להשכלה גבוהה וכלה ברשתות שיווק ומכירה למיניהן שפרסמו הנחות, ודרכי סיוע שונות לצד איסוף תרומות בגדים וצעצועים. מתוך המיגוון הגדול הזה נבחרו שלוש דוגמאות הממחישות כיצד ניצלו ארגונים את הרשת לפעול עם ולמען נפגעי המלחמה.

- אתר המסעדות 2eat. האתר פעל בימי המלחמה כרגיל, אך בעקבות יוזמה של בעלי מסעדות שהחליטו לתת הנחות והקלות לתושבי הצפון פרסם האתר רשימה של עשרות מסעדות כאלה. ברשימה נכללו 46 מסעדות והיא כללה קישורים פעילים אל כל אחת ואחת מן המסעדות ופירוט ההנחה שתינתן בה.
- אתר התאחדות בתי המלון נקט צעד דומה, ויוזמה שהחלה כנראה באילת התרחבה על פני כל הארץ תחת הכותרת "בית חם לתושבי הצפון". הגולשים

לאתר מצאו בו קישורים ל-45 מלונות שהבטיחו את הנחה ובאתרי המלונות עצמם היה פירוט של היקף ההנחה.

- האתר החינוכי "גלים". אתר זה עוצב לצרכי התקופה כדי לשרת את הילדים בתקופת המלחמה והציג מיוגון של כלים לצורך זה. באתר מוצאים למשל 35 כתבות ויומני ילדים בעיקר מאזורי המלחמה בצפון.³⁶ לציידים יש מאגר של סרטונים (20 מסוגים שונים, ובכלל זה סרטוני הדרכה לילדים להתמודדות עם המצב), מאגר של 8 פעילויות לימי חירום, ומאגר של 42 מושגים מתחומי החדשות שהופיעו בדיווחי התקשורת באותה התקופה.

לסיכום, שלוש דוגמאות אלה ממחישות את הפעילות האינטראקטיבית שהתפתחה ברשת, החל מיכולת הגולש בצפון להזמין לעצמו מקום במלון באילת בהנחה המתאימה, וכלה בהצעות לפעילות, כגון חידון וירטואלי, לילדים באתר "גלים". פעילות אינטראקטיבית זו הופיעה כאמור במיוגון אתרים ואיפשרה גולש היחיד באזורים שנפגעו לקיים "שיגרה וירטואלית" מסויימת, לצד תחושה של סולידאריות בקהילה וירטואלית של גולשים השותפים לאותו גורל, או אחרים המזדהים עימם.

5.4. פעילות דוא"ל

פלטרומת רשת אחת ראויה לטיפול מיוחד ונרחב יותר – הדוא"ל. מדובר בכלי הרשת הפשוט ביותר, והזמין ביותר לגולשים, ומתברר שהוא הופך בעיתות חירום למרחב ציבורי אינטראקטיבי הנותן תחושה של קהילת תמיכה וירטואלית.

בימי המלחמה הוצפו גולשי אינטרנט פעילים בישראל בכמות רבה של דוא"ל, ואולם גולשים רבים לא ראו בכך דואר זבל (spam), אלא פריטי דוא"ל בעלי משמעות ולא היססו להמשיך ולהפיץ אותם הלאה והלאה ולשמש בכך למעשה שליחים של הפצה ויראלית. בסך הכל אספו "סוכני הדוא"ל" של המחקר בימי המלחמה 3280 העברות של דוא"ל (ההעברות זוהו לפי איתור סימן ה @ בכתובות), כאשר בפועל מדובר ב-208 פריטים שונים שעברו בין הגולשים. דברי הדואר הופצו ברשימות תפוצה (מקבצים) שמנו 33 נמענים בממוצע (כאן נספרו ה @ בכל מקבץ). יש לציין שלצד 208 פריטי דוא"ל היחודיים זוהו עוד 104 פריטים (עוד 50%) שהגיעו בסיבוב נוסף או יותר (כלומר יש לא מעט פריטים ששוגרו שוב ושוב בין הגולשים), ולכן לא נבדקו שוב.

בחינה של ההתפרסות הכרונולוגית של פריטי הדוא"ל מגלה כי ב-10 הימים של הבדיקה בחודש יולי נמצאו 80 פריטים (38%) מתוך כלל 208 דברי הדוא"ל שנבדקו, ואילו ב-14 ימי הבדיקה באוגוסט נמצאו 128 פריטים (62%) – דבר המצביע על פיזור של המייל באופן מאוזן בין הימים בשני החודשים. ואולם בבדיקה פרטנית יותר מתברר כי בסוף יולי והתחלת אוגוסט היתה התגברות מסויימת של שיגור דברי הדוא"ל. מדובר בימי הלחימה ה-20 וה-21 למלחמה – לאחר תקרית כפר קנא והפסקת האש בת יומיים שנקבעה לאחר התקרית, וביום שבו היתה פשיטת כוחות צה"ל בבעל בק.³⁷

קבוצת הממצאים הבאה עוסקת במיון תכני פריטי הדוא"ל כאשר מדובר בתוכן של הדוא"ל עצמו, ותוכן הנספח שצורף אליו (אם היה נספח כזה).

ותחילה הצד הצורני. פריטי הדוא"ל נשלחו בכל תחומי המולטימדיה האופייניים, אבל הנפוצים ביותר היו פריטים טקסטואליים בין אם טקסט מפורט בגוף הדוא"ל או נספח טקסטואלי שצורף לדוא"ל. מעבר לכך נשלחו נספחים מתצורות שונות של מולטימדיה בכלל זה תמונות או הפניות לאלבומים של גולשים, איורים או קריקטורות, מצגות, קטעי צליל ומוסיקה ואף שירים מיוחדים, קליפים של וידאו (מועטים ביותר), וקישורים אל חומרים חיצוניים ובעיקר אל אתרים רלבנטיים, בלוגים, עצומות או מקורות עיתונאיים.

מבחינת התכנים בלטו במלחמה חומרים שהוכנו על ידי הגולשים עצמם והם מוכיחים עד כמה הפכו פריטי תקשורת פרטיים ובינאישיים למרכיבים במארג של תקשורת פומבית וציבורית ויצרו למעשה מרחב של שיח ציבורי של סוגיות הקשורות למלחמה. בפריטים אלה מוצאים מכתבים אישיים ששלחו גולשים ונתנו אישור להפיץ לכל מי שביקש; יש מקרים שגולשים הכינו מכתבים פומביים וביקשו במפורש להפיץ אותם ברחבי הרשת; גולשים אחרים חיברו מאמרי עמדה והפיצו אותם; אחרים חיברו קטעי מוסיקה, מצגות וקליפים ונעזרו במערכת ההפצה הויראלית כדי לשגר אותם.

Sat, 05 Aug 2006 09:08:07 +0300

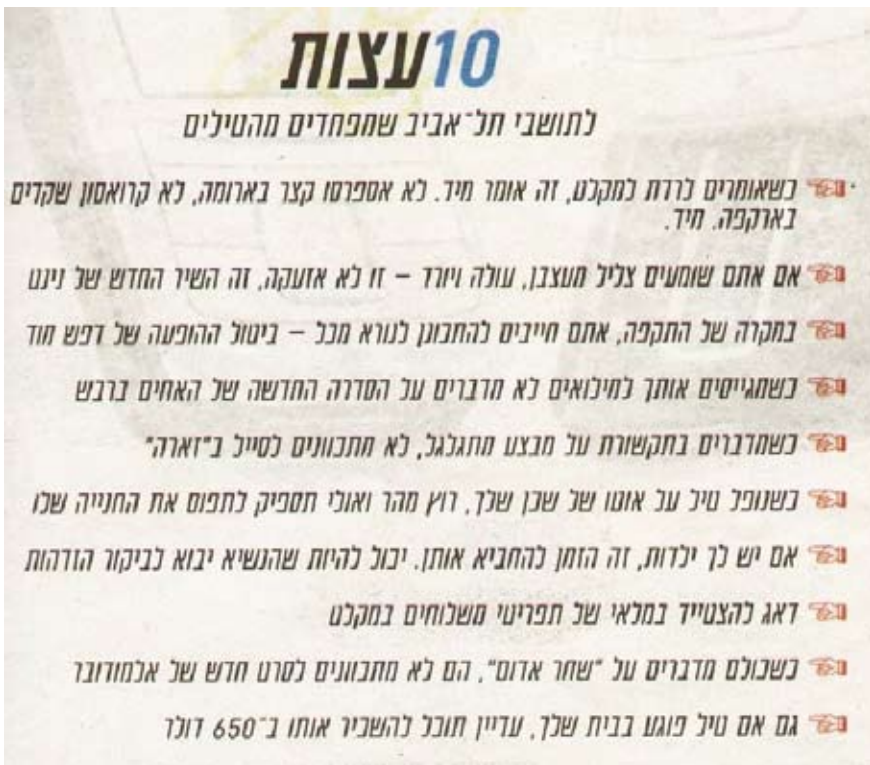
Subject: [Politics] **HELPING OUR CITIZENS IN SHELTERS**

Dear All,

Below is a letter a colleague of mine at the University of Haifa [...]. This was recently circulated on our faculty e-mail.

I'm writing now in the hope you'll want to help us with this important work. Every donation will be greatly appreciated and thoughtfully spent.

בדיקת דברי הדוא"ל במחקר הזה גילתה כי אחד מן התכנים הבולטים שהועבר בין הגולשים היה קריאות לאזרחי המדינה להחזיק מעמד לאור התפתחויות המלחמה. הגולשים ציינו בדבריהם את החיים ה"נורמאליים" הנמשכים במרכז הארץ ובדרומה, ובכמה וכמה מקרים ליוו את דברי העידוד האלה בתמונות ואף מצגות מימים שקטים. דרך אחרת להתעודדות היתה הדגשת הצד הדתי: היו גולשים שחיברו בעצמם תפילות או כתבו דברים שהצביעו על האמונה באלוהים כגורם אפשרי להתעודדות.

אחרים ניסו להתעודד תוך כתיבת מאמרי ביקורת על כלי תקשורת בארץ ובעולם. גולשים אחרים הפיצו דברים שכתבו ובהם הדגישו את המשטר הדמוקרטי בישראל לעומת יתר מדינות המזרח התיכון ומצאו במצב הזה עידוד וחיזוק. אחרים כתבו על נצחונות צה"ל במלחמות בעבר ובעיקר במלחמת ששת הימים כמקור להתלכדות, ובאותה רוח היו גולשים שחידשו שירים ישנים או כתבו להם גרסאות משלהם. גולשים אחרים חיברו דברי הלל ושבח לחיילים שהצטיינו במעשי גבורה במהלך המלחמה, והם הביאו דברים אלה כמקור לנחמה ולהתעודדות. בדברים הגולשים בולט מוטיב "תסמונת מצדה"³⁸ – "העולם כולו נגדנו" והגולשים נעזרים גם במוטיב הזה לצורך גיבוש והתלכדות; בד בבד מציינים גולשים סיוע של העולם היהודי לישראל וכאן המניעים הם הפוכים אך לאותה מטרה – התלכדות חברתית, לאומית ואתנוצנטריסטית. מאמץ ניכר השקיעו הגולשים באיתור עוולות של החיזבאללה בעיקר בתוך לבנון ועל סמך הממצאים הם מחברים מאמרי התנגחות והתנצחות תוך הדגשה של הצד ההומני של פעילות צה"ל, ובדרך זו מפתחים תחושה של טפיחה עצמית על השכם. בתחום זה בולטים מאד חיבורים חובבניים שניסו להצביע על נחיתות העולם המוסלמי או הערבי (במייגון תחומים) לעומת עליונות המערב, ישראל והיהודים – ובדרך זו של זלזול בזרים או התלכדות בשנאה המופנית כלפיהם יש נסיון למצוא עידוד.³⁹

נציגנו באר"ם

"לפני שאני פותח בנאומי", אמר נציג ישראל במושב האחרון של עצרת האומות המאוחדות, "ברצוני לספר לכם משהו על משה רבנו: כאשר הכה משה על הסלע ויצאו ממנו מים, אמר משה לעצמו: 'זו ההזדמנות שלי לעשות אמבטיה הגונה.' פשט את בגדיו, הניח אותם ליד הסלע ונכנס למים. כאשר יצא מהמים ורצה להתלבש, לא מצא את הבגדים. הפלסטינאים גנבו אותם!"

"מה?" הזדעק המשקיף הפלסטינאי, "באותו זמן בכלל לא היו פלסטינאים בעולם!"

הנציג הישראלי חיך. "זה מה שרציתי לשמוע", אמר, "עכשיו אני יכול להתחיל בנאומי..."

לצד החומר האישי גולשים רבים הפיצו חומר שלא חיברו בעצמם. כך הופצו חומרים רבים שמקורם בתקשורת (מאמרים ותמונות), או דברים שפורסמו בשם אישים ישראלים ואחרים ברחבי העולם המביעים בעיקר תמיכה בישראל במלחמה תוך גינוי והצבעה על המעשים השליליים שעושה החיזבאללה במהלך המלחמה. יש גולשים שהציגו עצומות או קישורים אל עצומות שנועדו לבטא את התמיכה

בסוגיות שונות הקשורות למלחמה. בולטות במיוחד כמה עצומות הקשורות למאבק לשיחרור החיילים שנחטפו בידי החיזבאללה ב-12 ביולי 2006.⁴⁰ כשם שגולשים הפיצו תפילות שחיברו בעצמם, אחרים הפיצו תפילות עידוד שמקורן אחר, או הציגו קישורים אל אתרי תפילות להתחזקות. פופולריות ביותר היו מצגות ובעיקר כאלה שהכינו צלמים ותושבים בצפון שתיארו את פגיעות הטילים. באותה מידה נכללו בדוא"לים רבים קישורים אל אתרי תמונות או וידאו-קליפים שתיארו את המצב בישובי הצפון.

שקפים מתוך מצגות המתארות את המתרחש בצפון והופצו בדוא"ל

ואולם לצד מצגות אלה שוגרו ברשת גם קליפים ומצגות אחרים המתארים ימים שקטים ושלווים ונופים רגועים בישראל, וגם זו היתה דרך להתעודדות.

דרך בולטת להתעודד היא לעורר חיוך, ופריטים רבים נטו לכיוון הזה כאשר דוא"לים רבים כללו חומרים מקוריים ומועתקים שהיה בהם הומור וצחוק, ובלטו בהם קטעים של הומור שחור ולגלוג עצמי. בתחום זה בלטו מאד פריטי דוא"ל שכללו קישורים אל משחקי רשת שבהם התבקשו הגולשים לפגוע בחיזבאללה או בנסראללה תוך השמעת קריאות או שירי עידוד.

גולשים רבים שלחו פריטי דוא"ל עם ביקורת על כלי התקשורת, ובלטה הביקורת על ערוצי הטלוויזיה הישראליים, באותה מידה הופצו קישורים אל אתרי ניטור של תקשורת (media watch dogs) שחשפו לדברי הגולשים הישראלים את "חטאי" התקשורת הזרה⁴¹, וכך התלכדו הגולשים מתוך תחושה של "העולם כולו נגדנו". בתחום המוסיקלי הופצו ברשת הדוא"ל פריטים שונים ובכלל זה שירים שנבעו או קושרו למלחמה ובכלל זה שירי עידוד ולגלוג כלפי החיזבאללה, ושירים של נוחם בעקבות המלחמה בעיקר שירי זיכרון לחיילים שנהרגו.

תחום נוסף שזכה לתפוצה רבה ביותר בדוא"ל גולשי המלחמה היה קישורים לאתרים של גורמי סיוע לחיילים, לתושבי הצפון ולישובים בצפון. מצד אחד התחרו אתרים מסחריים בכניסה לתהליכי התפוצה הויראלית של הגולשים ששלחו ברשימות התפוצה שלהם מידע על גורמים כאלה שאספו כסף או מוצרים וחילקו אותם לניזקקים. מולם עמדו יוזמות של גולשים פרטיים, ועדי עובדים עמותות או מוסדות ציבוריים (כגון עיריות) שפעלו בתחום זה והמידע על פעילותם הופץ בידי פעילי הדוא"ל שיידעו על מעשיהם.

לסיכום יש לציין שככל שנמשכה המלחמה עברה התנהגות הגולשים משימוש פרטי בפלטפורמה פסיבית יחסית, לשימוש בפלטפורמות אקטיביות ואינטראקטיביות. תחילה היה הדוא"ל בהקשרים פרטיים, אך לקראת סוף המלחמה השתנתה ההתנהגות והגולשים גיבשו דפוס של גלישה חברתית-לאומית. דפוס התנהגות זו איפשר פיתוח רשת של סולידאריות ששימשה לעידוד, התלכדות והתמודדות עם המצב.

6

מסקנות

לסיכום יוצגו כאן מסקנות והמלצות. המסקנות עוסקות בממצאי המחקר, וההמלצות מכוונות לדרכים בהן אפשר ורצוי להשתמש ברשת האינטרנט בחברה אזרחית בימי חירום.

כמו מחקרים קודמים גם מחקר זה הצביע על כך שבשעת חירום אזרחים פונים לרשת האינטרנט כדי לממש צרכים שונים. החידושים כאן הם ההצגה של מיגוון פלטפורמות הרשת שבהן משתמשים דווקא הגולשים היחידים, וההצבעה על צרכים שלא נחקרו כמעט – ביטוי של מצוקות חברתיות ולאומיות, מציאת שותפים לגורל ולתחושות, וניצול הרשת כדי להתעודד ולהתחזק, לפעול ביחד ולהתלכד. השימושים האלה נעשו הן בפלטפורמת הקשר הבסיסית ברשת – הדוא"ל, הן בבלוגים ששימשו כלי ביטוי וקשר אינטראקטיבי נרחב, הן באתרי תקשורת וחדשות, והן באתרים של מוסדות וארגונים ממשלתיים ופרטיים כאחד.

השימוש באתרים לצרכים אלה כמעט ברור מאליו, הבלוגים כזירת תקשורת נחקרו לא מעט, אבל החידוש העיקרי כאן הוא הצבעה על השינוי שהתחולל במערכת הדוא"ל שהפכה בימי המלחמה מכלי תקשורת פרטי ובין-אישי למרחב ציבורי ותקשורת. מתברר שבשעת חירום יש שימוש רב בדוא"ל כמרחב כזה בגלל זמינותו וקלות השימוש בו ככלי אינטראקטיבי שאינו דורש ידע טכנולוגי מעמיק לעומת פלטפורמות רשת אחרות.

יש לציין כי לצד היות הדוא"ל פלטפורמת הרשת הוותיקה ביותר, הנפוצה ביותר, הזמינה והנוחה ביותר לשימוש היא כלי יעיל ביותר כדי לפנות אל מספר גדול של גולשים תוך ניצול מאפייניה כסביבה נוחה ביותר להפצה ויראלית. בדרך זו יכלו הגולשים בשעת החירום המלחמתית לצאת מקבוצת ההתייחסות הקרובה-האינטימית אל המרחב הציבורי האינטרנטי ואף ליצור קהילת תמיכה וירטואלית השותפה לתכנים ומשתמשת בהם.

המחקר הצביע על כך שהתכנים שהפיצו הגולשים הישראלים בכלי הרשת השונים בימי החירום של קיץ 2006 כללו תכנים של נחמה, התעודדות, גיבוש והתלכדות, חלקם רציניים וכבדים, ואחרים קלים מבדחים וסאטיריים. יש לציין שממצאים אלה עולים בקנה אחד עם מחקר אמריקני שבחן את מנהגי ההפצה הויראלית

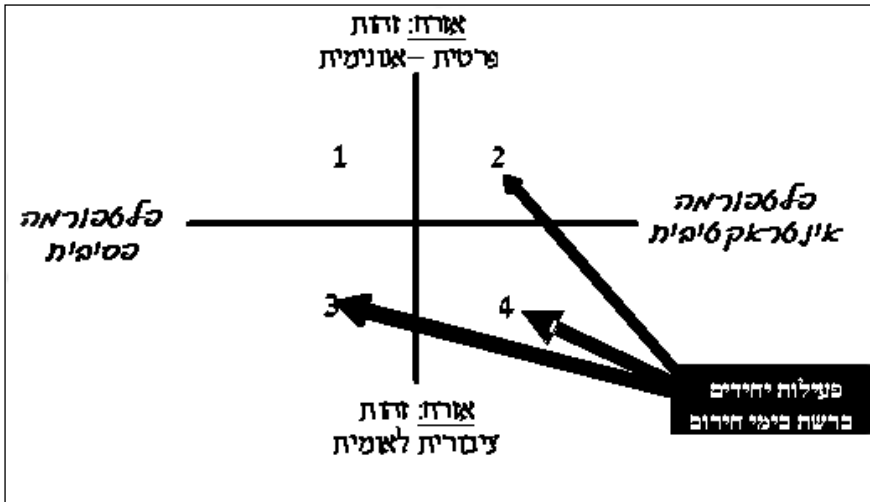
של דוא"ל בידי גולשים פעילים והצביע על תחושות בולטות של מחויבות אצל הגולשים ותחושות ורגשות חיוביים של אושר וסיפוק.⁴²

היו כמה מחקרים שבחנו אירועי משבר קשים שבהם שלטון מרכזי התקשה לתפקד ובדקו את התנהגות הגולשים, ובעיקר דפוסי התנהגות של התלכדות והתעודדות, דוגמת 11 בספטמבר 2001 או הצונאמי בדצמבר 2004.⁴³ כאן מוצגת לראשונה מסגרת מחקר עיונית המאפשרת בחינה שיטתית והשוואתית של דפוסי המעבר מהתנהגות פרטית להתנהגות חברתית-פומבית ופוליטית בסביבת האינטרנט באירועי אסון קשים. מתברר שבשעת מלחמה אזרחים פרטיים היושבים לפני המחשב בבית הופכים לפעילים בזירה ציבורית אינטראקטיבית, תוך חריגה מן הזהות האישית הפרטית אל זהות ציבורית בעלת עמדות חברתיות ואף לאומיות ברורות.

המסגרת העיונית שפותחה לצורכי מחקר זה מאפשרת להצביע על התהליך שעברו הגולשים בשימוש בכלי הרשת במהלך ימי המלחמה. בבלוגוספירה הפכו יומנים אישיים ופרטיים ללוחות מודעות של מאמרי עמדה ציבוריים שהציגו דיעות והעלו פתרונות להתמודדות עם המצב. אתרי תקשורת וחדשות פורמליים פתחו שפע של ערוצי תקשורת מעורבים, פרטיים-ציבוריים, שאיפשרו לגולשים היחידים להתבטא ולשתף אחרים, וערוצים אלה שימשו מנגנונים לפעילות אינטראקטיבית מקבילה לבלוגים ולדוא"ל. מעניין לא פחות הוא השימוש באתרים ממוסדים מתחומים שונים שבשעת חירום הפכו למוקדי פעילות של יחידים במיגוון של תחומים שבסופו של דבר התקבצו סביב מתן סיוע פומבי והתארגנות ציבורית למען הנפגעים מן המלחמה. וכך גם בערוצי הדוא"ל – בבדיקה של פריטי הדוא"ל לפי תאריכי השיגור מתברר שכל שהתארכה המלחמה השתמשו הגולשים בערוץ הדוא"ל כפלטפורמה אינטראקטיבית להפצת מסרים הלך ושוב. המסרים נשלחו אמנם בהקשרים פרטיים ולרשימות תפוצה פרטיות, אך מהשוואה של מקבצי הדוא"ל בראשית המלחמה לעומת סופה התברר כי מראשית אוגוסט ואילך נוצר למעשה מעגל של שיגור אינטראקטיבי של מסרים בין קבוצות גולשים.

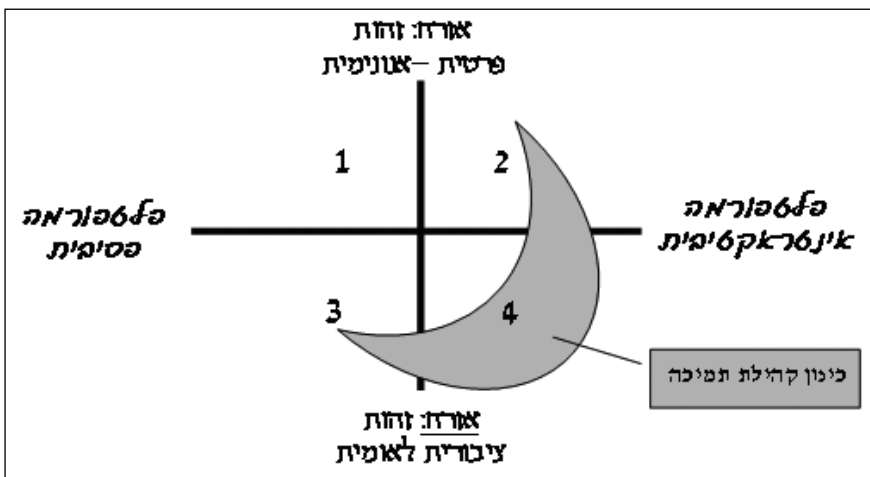
בדיקת ששת כלי הרשת השונים מצביעה על כך שעם התארכות המלחמה והתמשכות המשבר גיבשו המשתמשים דפוס של גלישה קבוצתית-חברתית בעלת משמעות לאומית (ואף לאומנית) תוך שימוש גובר והולך בפלטפורמות אינטראקטיביות ברשת (משבצות 2, 3 ו-4 במטריצה שבשרטוט מס' 2).

דפוסי התנהגות אלה – השימוש ברשת לפעילות ציבורית, פוליטית ולאומית לצד הפעילות הפרטית-אישית, תוך יצירת יצירת קישורים בין הפעילים והפעילויות יצרו רשת של סולידאריות ששימשה לעידוד, התלכדות והתמודדות עם המצב, ולמעשה נוצרה כך קהילה וירטואלית של תמיכה ונחמה. מסגרת הניתוח שהוצגה בראשית

שרטוט מס' 2: פעילות יחידים בימי חירום

המחקר יכולה לסייע להציג את השינויים האלה בשימושי האינטרנט והמעבר מפעילות פרטית ואישית עד לכינון קהילה וירטואלית תומכת (שרטוט מס' 3).

שרטוט מס' 3: הקמת קהילת תמיכה עקב פעילות של גולשים בשעת חירום

כפי שנאמר, מצטרף מחקר זה לכמה עבודות בתחומים דומים, אך הוא מצביע על צורך בהרחבת המחקר לתחומים נוספים. נראה שיש מקום למחקרים שיעסקו בצדדים הסוציולוגיים ואף הפסיכולוגיים של השימוש בפלטפורמות רשת שונות בשעת חירום, מחקרים שיוכלו לתת הסבר לתופעות שעליהן הצביעו מחקרי התקשורת.

גם בתחום התקשורת ראוי להרחיב את התחום, ויש מקום למחקר נרחב של סביבת האינטרנט בימי חירום בעזרת כלים של אסכולת השימושים והסיפוקים. בדרך זו יהיה אפשר לדעת, לעתים בזמן אמת, מה השימושים המרכזיים של של פלטפורמות הרשת בימי משבר ואסון, ולהצביע על הכיוונים שבהם יש לפתח את הרשת כדי שתיתן מענה על הצרכים האלה.

המחקר הזה עסק רק בפניה אל הסביבה הפנים-ישראלית בתקופת המלחמה. נראה שיש מקום להרחבת המחקר לכיוון היבנלאומי, החל מחומרים באנגלית (ואולי בשפות אחרות, למשל למשתמשי הרשת ברוסית), ובאותה עת אל סביבת התמיכה הבינלאומית של ישראל, כאשר המסרים מופנים לחוץ לארץ, למשל אל קהילות יהודיות מעבר לים כדי לגבש תמיכה וסולידאריות. באותה מידה אפשר לבדוק גם גיבוש קהילה מתנגדת לישראל במהלך תקופת המלחמה.

ועוד, המחקר הזה עסק רק בצד אחד של הזירה הבינלאומית – ישראל. אין ספק שפעילות כזו, בסביבה האינטרנטית התרחשה גם בקרב האזרחים בלבנון. ראוי לבדוק גם את הנעשה שם כדי לגלות אם ההתנהגות האנושית בשעת חירום זהה בעורף הניצב משני צידי החזית המלחמתית. לאור שתי המסקנות האחרונות נראה יש מקום לבחון מספר מירבי של צדיים מעורבים במשבר או אסון ולראות את המשמעות של תהליכי הגלובליזציה האופייניים לאינטרנט גם בתחום הזה. דברים אלה קושרים את החלק העיוני עם ההמלצות המעשיות. נראה שיש מקום לגבש תיאוריה כוללת ומקיפה בדבר התנהגות אינטרנטית של בני אדם במצבי משבר למיניהם - מלחמות, אסונות טבע ואף משברים כלכליים.

ולאור מסקנה זו כמה המלצות והצעות בדבר הדרכים להעזר ברשת בימי משבר.

ראשית, יש להכיר ולהבין את משמעותה של הרשת כסביבה וירטואלית אמנם, אך באותה עת כסביבה ממשית ביותר, מקבילה, חופפת ונוספת לסביבות המציאותיות שתאפשר לשפר את תפקודה של החברה האזרחית בעיתות חירום.

בתחומים אלה יכולה לפעול המדינה, בעזרת מערכות המימשל, לצד גורמים בינלאומיים בעיקר כאשר מנגנוני שלטון מרכזיים קורסים כפי שניתן היה לראות בימי הצונאמי וההוריקן קאתרינה, אך לא מעט גם בימי מלחמת לבנון השניה עקב חוסר המעש של השלטון בצפון הארץ.

שנית, יש להסתייע בכלי רשת שוטפים, או לכוון כלי רשת שיופעלו בשעת חירום וישמשו לצרכים האלה:

- לוח מודעות שיאפשר לגורמים מרכזיים למסור מידע חיוני לתפקוד.
- תקשורת ציבורית - קרי, פלטפורמה שתאפשר גישה אל מיוון של כלי תקשורת באינטרנט.

- כלי לדיווח דו סטרי שיאתר מוקדים הזקוקים לסיוע ויאפשר דחיפה ומשיכה של סיוע פיזי ואף וירטואלי.
 - שמירת קשר. יצירת מנגנון של "חיפוש קרובים", כלומר מערכת שתאפשר לאתר וליצור קשר בין בני משפחה, מקומות מגורים, קהילה ומקומות עבודה, במקרים שהקשר קורס והקבוצות הבסיסיות האלה מתפוררות.
 - יצירת סביבת תמיכה. כינון מוקדים מקצועיים שיוכלו לכוון קהילה וירטואלית על ידי גורמים חיצוניים, לצד פעילי אינטרנט של קהילות קיימות שיסייעו לחזק ולכוון אותן מבפנים.
 - כלי לביטוי ויצירה. גם בימי חירום יש לאפשר ביטוי יצירתי לגולשים, בין אם באזורים הנפגעים ובין מחוץ להם, ולצורך זה יש להכין פלטפורמות מולטימדיה מתאימות לפיתוח יצירות ולהצגתן.
 - זירת פעולה של גורמים במיגזר השלישי.
- יש לזכור שבמקרים רבים יש לאפשר כינון מערכים משולבים של כלי רשת כאלה, ובעיקר לפתוח קשרים וקישורים ביניהם כדי לאפשר זרימת מידע מירבית וחופשית בשעת חירום שתאפשר בין היתר להפיג מתחים, להזים שמועות וליצור את מערך התמיכה לאזרחים.

ועוד, הכנת הרשת לשעת חירום דורשת גם היערכות בתחום התשתיות. סביבת האינטרנט היא דינמית ביותר והשמיים הם כמעט הגבול, אך שלוש הצעות יכולות לתת רמז לכמה כיוונים אפשריים: ראשית, יש ליצור מערכי תמיכה ופריסת חירום ניידים של רשתות תקשורת אלחוטיות למחשבים שיוכלו לפעול במקומות שנפגעו*. שנית, אפשר לפתח ולייצר מערכות חומרה (מחשבים) ניידות, קשיחות וזולות שניתנות לפיזור (או הצנחה) במקומות שנפגעו שיכללו ציוד מולטימדיה בסיסי. שלישית, בכל מוקדי הסיוע והקליטה המוכנים מראש (כגון מקלטים ציבוריים) יש להקים "קיוסקים" ממוחשבים שיהוו את התחנות שיתחברו לתשתית.

ברור מאליהן שאלה רק הצעות, וההתפתחויות הדינמיות של סביבת הרשת עשויות להציע פתרונות חדשים ודרכי התמודדות נוספות ואחרות של חברה אזרחית הנעזרת ברשת בשעת חירום.

* יש לציין שבימים אלה פרסם משרד המדען הראשי במשרד התמ"ת מודעה המחפשת משתתפים לפרוייקט הכנת תשתיות תקשורת רחבת פס לצורך קישור בין יחידות הצלה באירועי משבר אסון (יחידת מגנט"ט במשרד המדען הראשי (מודעה בעיתון הארץ 12.8.2007). פרטים על יחידת מגנט"ט — (<http://www.magnet.org.il/default.asp?id=26> (accessed August 12 2007

הערות

1. Sheizaf Rafaeli and John Newhagen. "Why Communication Researchers Should Study the Internet: A Dialogue", *Journal of Computer-Mediated Communication*, vol. 1, no. 4, (March 1996). <<http://jcmc.indiana.edu/vol1/issue4/rafaeli.html>> (Accessed: July 6, 2006).
2. Peter Smith and Elizabeth Smythe, *Globalization, Citizenship and Technology: The MAI Meets the Internet*, Paper presented at the 41st Annual Convention of the International Studies Association, (Los Angeles, CA: 2000); Jacob Baal-Schem and Dov Shinar, "The Telepresence Era: Global Village or Media Slums", In Dov Shinar (ed), *Internet: Communication, Society and Culture*, (Tel Aviv: The Open University. (2001), (Hebrew).
3. Tanjev Schultz, "Mass Media and the Concept of Interactivity: An Exploratory Study of Online Forums and Reader Email", *Media, Culture & Society*, vol. 22, no. 2, (March 2000).
4. Mark Poster, "Cyberdemocracy (The Internet and the Public Sphere)", in David Holmes, (ed) *Virtual Politics*, (London: Sage, 1997); David Johnson and David Post, "The New Civic Virtue of the Internet", *First Monday*. vol. 3, no.1, (January 1998). <http://www.firstmonday.org/issues/issue3_1/johnson/index.html> (Accessed: July 6, 2006); Phil Agre, "The Internet and Public Discourse", *First Monday*. vol. 3, no. 3, (March 1998). <http://www.firstmonday.org/issues/issue3_3/agre/> (Accessed: July 6, 2006); Christopher Hunter, *The Internet and the Public Sphere: Revitalization or Decay?* (Annenberg School of Communication, University of Pennsylvania. 1998). <http://www.asc.upenn.edu/usr/chunter/public_sphere.html> (Accessed: July 6, 2006); Wolfgang Truetzschler, "The Internet: A new Mass Medium". In Denis McQuail and Karen Siune, (eds), *Media Policy* (Convergence, Concentration and Commerce), (London Sage: 1998); Tobias Olsson, Håkan Sandström and Peter Dahlgren. "An Information Society for Everyone?". *Gazette*. Vol. 65. no. 4-5. (2003); Peter Dahlgren, "The Internet, Public Spheres, and Political Communication: Dispersion and Deliberation", *Political Communication*. Vol. 22, no. 2, (April-June 2005).
5. John Downey and Natalie Fenton. New media, Counter Publicity and the Public Sphere. *New Media & Society*. Vol. 5. no. 2. (2003).

6. Haya Bechar-Israeli. "From "Bonehead" to "LoNehEAd" - Nicknames, Play, and Identity on Internet Relay Chat". *Journal of Computer Mediated Communication*. Vol. 1. No. 2. (1995).
<<http://jcmc.indiana.edu/vol1/issue2/bechar.html>> (Accessed March 10, 2004); Brenda Danet, Lucia Ruedenberg-Wright, and Yehudit Rosenbaum-Tamari, "Virtual Virtuosos: 'Where all that Smoke Coming From?' Writing, Play and Performance on IRC". *Dvarim Ahadim*. No. 1. Van Leer/Hakibutz Hameuchad. (1997). (Hebrew); Harold Thimbleby. "Personal Boundaries ? Global Stage". *First Monday*. Vol. 3. No.3. (March 1998)
<http://www.firstmonday.org/issues/issue3_3/thimbleby/> (Accessed March 10, 2004); Dotan Blais. "'Walla Chat': An Ethnographic View of an Israeli Chat Site". *Kesher*. No.30. (2001) (Hebrew); Yaakov Hecht. "The online self expression- The case of the Blog". *Net Magazine*, The Israeli Internet Association, (February 2006). (Hebrew). <http://www.isoc.org.il/magazine/magazine5_8.html> (Accessed: April 19 2007).
7. Chanan Naveh. *The Individual In International Relations on the Internet – Identity and participation*. Paper presented in the conference: "Did the Distance die due to the Internet Reality". Convened By Oranim College and Haifa University. (may 2003) (Hebrew).
8. Mojca Pajnik. "Citizenship and Mediated Society" *Citizenship Studies*, Vol. 9, No. 4, (September 2005).
9. Dietram A. Scheufele, and Matthew C. Nisbet. Democracy online: New opportunities and dead Ends. *Harvard International Journal of Press/Politics*, vol. 7. no. 3. (2002).
10. Dhavan V. Shah, Nojin Kwak, and R. Lance Holbert. "Connecting" and "Disconnecting" With Civic Life: Patterns of Internet Use and the Production of Social Capital. *Political Communication*, Vol. 18. no. 2. (2001); Joshua R. Tyler, Dennis M. Wilkinson, Bernardo A. Huberman. "Email as Spectroscopy: Automated Discovery of Community Structure within Organizations". *The Information Society*. Vol. 21. no. 2. (2005); Karianne Skovholt and Jan Svennevig. "Email Copies in Workplace Interaction". *Journal of Computer-Mediated Communication*. Vol. 12. no.1. (2006). <<http://jcmc.indiana.edu/vol12/issue1/skovholt.html>> (Accessed: April 19 2007); Yoram M. Kalman, Gilad Ravid, Daphne R. Raban and Sheizaf Rafaeli. "Pauses and Response Latencies :A Chronemic Analysis of Asynchronous CMC". *Journal of Computer-Mediated Communication*. Vol. 12. no.1. (2006) (Accessed: April 25 2007); Ram, Dorit. "Electronic Mail – How, What and Why?". *Netwise website* (a Netvision Company). (2006). (Hebrew). <<http://netwise.co.il/Templates/About/ArticlesLibrary/0606email.aspx>> (Accessed April 22, 2007).

11. Daniel Drezner and Henry Farrell. "Web of Influence". *Foreign Policy*. No.145. (November-December 2004); Glenn Reynolds, "The Blogs of War: How the Internet is Reshaping Foreign Policy", *The National Interest*, no. 75, (Spring 2004); David Huffaker. Spinning yarns around the digital fire: Storytelling and dialogue among youth on the Internet". *First Monday*, vol. 9, no. 1 (January 2004). <http://firstmonday.org/issues/issue9_1/huffaker/index.html>. (Accessed April 7, 2007); Yaakov Hecht. "The online self expression"; Yaakov Hecht. "The code of the Online Press – The case of the Blog". *Net Magazine*, The Israeli Internet Association, (June 2006). (Hebrew). <http://www.isoc.org.il/magazine/magazine6_1.html> (Accessed April 11, 2007); Sue Robinson. "Journalism and the internet". *New Media & Society*. Vol. 8. No. 5. (2006); Mark Tremayne, Nan Zheng, Jae Kook Lee and Jaekwan Jeong. "Issue publics on the web: Applying network theory to the war blogosphere". *Journal of Computer-Mediated Communication*, Vol. 12. no. 1. (October 2006). <<http://jcmc.indiana.edu/vol12/issue1/tremayne.html>>. (Accessed April 23, 2007); Axel Bruns. "Methodologies for Mapping the Political Blogosphere: An Exploration Using the IssueCrawler Research Tool". *First Monday*, volume 12, number 5 (May 2007). <http://www.firstmonday.org/issues/issue12_5/bruns/index.html>. (Accessed May 23, 2007).
12. Sheryl Brown and Margarita Studemeister. "Virtual Diplomacy: Rethinking Foreign Policy Practice in the Information Age", *Information and Security*, vol. 7, no. 1, (2001); Alan Kluver, "The Logic of New Media in International Affairs", *New Media and Society*, vol. 4, no. 4, (December 2002), 512-513; Maria Bakardjieva, "Virtual togetherness: an Everyday-life Perspective". *Media, Culture & Society*, vol. 25, no. 3, (May, 2003), 292; Chanan Naveh, *From the PC to the Global Arena (Private/International Propaganda on the Web)*, Paper presented at the Conference of the Israeli Communication Association, (Netanya: 2004), (Hebrew).
13. Myriam Dunn, "The Cyberspace Dimension in Armed Conflict: Approaching a Complex Issue with Assistance of the Morphological Method", *Information and Security*, vol. 7, no. 1, (2001).
14. Mario Diani, "Social Movement Networks: Virtual and Real", in Frank Webster (ed.) *Culture and Politics in the Information Age: A New Politics?* (London and New York: Routledge, 2001), quoted in Thomas Olesen, "Transnational Publics: New Spaces of Social Movement Activism and the Problem of Global Long-Sightedness", *Current Sociology*, vol. 53, no. 3, (May 2005).
15. Albert-Laszlo Barabasi. *Linked: The New Science of Networks*. Perseus. Cambridge, MA. (2002); Soon-Hyung Yook, Hawoong Jeong, and Albert-Laszlo Barabasi. Modeling the Internet's large-scale topology. *Proceedings of the Nat'l Academy of Sciences*. Vol. 99, no. 21. (2002).
 הפצה ויראלית של דוא"ל קשורה קשר הדוק לטכניקות של שיווק ויראלי – ראה:
 Sabrina Helm. "Viral Marketing – Establishing Customer Relationships by 'Word-of-mouse'". *Electronic Markets*. Vol. 10, No. 3. (2000). Bloch, M. "Viral

- Marketing & the Internet". *Taming the Beast.net*. <http://www.tamingthebeast.net> *Tutorials, web content, software and tools - Web Marketing, eCommerce & Development solutions* (2002). <<http://www.getnethits.co.uk/viralinternetmarketing.htm>> (Accessed March 19, 2004); Ralph F. Wilson. "The Six Simple Principles of Viral Marketing". *Web Marketing Today*. (2000). <<http://www.wilsonweb.com/wmt5/viral-principles-clean.htm>> (Accessed April 23, 2007).
16. Myriam Dunn, "The Cyberspace Dimension in Armed Conflict".
 17. Myriam Dunn, "The Cyberspace Dimension in Armed Conflict"; Adi Nizan-Zamir, *Online Peace and War: The Israeli Palestinian Conflict on the Web*. Paper Presented at the Conference – Directions in Peace Journalism, Jerusalem (June 2006).
 18. Chanan Naveh, "'No Secret Handouts' – International Aid in the Cyberspace (The Case of the 2004 Tsunami)", *Net Magazine*, The Israeli Internet Association, (October 2005). (Hebrew). <http://www.isoc.org.il/magazine/magazine5_7.html>. (Accessed April 23, 2007).
 19. Florian Bieber, "Cyberwar or Sideshow? The Internet and the Balkan Wars", *Current History - A Journal of Contemporary World Affairs*, vol. 99, no. 635, (March 2000); Myriam Dunn, "The Cyberspace Dimension in Armed Conflict"; Smiljana Antonijevic. "Sleepless in Belgrade: A Virtual Community during War". *First Monday*, vol. 7. no. 1. (January 2002). <http://firstmonday.org/issues/issue7_1/anton/index.html> (Accessed April 22, 2007); David Conklin, *The Internet in War :The Case of Kosovo*. Prepared for presentation at the Midwest Political Science Association Annual Meeting, (Chicago, Illinois: 2003); Philip Seib, "Weaving the Web: The Internet's Effect on International News Coverage and International Relations", *Millennium: Journal of International Studies*, vol. 32, no. 3, (December 2003); David Conklin, *The Internet in War :The Case of Kosovo*. Prepared for presentation at the Midwest Political Science Association Annual Meeting, (Chicago, Illinois: 2003).
 20. Philip Seib, "Weaving the Web".
 21. Philip Seib, "Weaving the Web"; Markku Jokisipilä, *Interfada: The Israeli-Palestinian Cyberconflict* (From Traditional Warfare to Cyberwar: Information War and Dissemination of Propaganda on the Internet in the Light of Israeli-Palestinian Conflict), Paper presented at the 3rd conference of the War and Virtual War Project, (Salzburg, Austria: 2004); Athina Karatzogianni, "The Politics of 'Cyberconflict'", *Politics*. vol. 24, no. 1, (February 2004); Chanan Naveh, "The Palestinian-Israeli Web War". In Philip Seib. (ed) *New Media and the New Middle East*. Palgrave Macmillan (Forthcoming).
 22. Yong-Chan Kim, Joo-Young Jung, Elisia L. Cohen and Sandra J. Ball-Rokeach. "Internet connectedness before and after September 11 2001". *New Media & Society*. Vol. 6. no. 5. (2004); Mohan J. Dutta-Bergman, "Community participation and Internet use after September 11: Complementarity in channel

- consumption". *Journal of Computer-Mediated Communication*, Vol. 11. No. 2. (2006). <<http://jcmc.indiana.edu/vol11/issue2/dutta-bergman.html>> (Accessed April 9, 2007).
23. Richard W. Wiggins. "The Effects of September 11 on the Leading Search Engine". *First Monday*, vol. 7. no. 10. (October 2001). <http://firstmonday.org/issues/issue6_10/wiggins/index.html> (Accessed April 22, 2007); Michael Blakemore and Roger Longhorn, Communicating Information about the World Trade Center Disaster: Ripples, Reverberations, and Repercussions. *First Monday*, Vol. 6, no.12 (December 2001). <http://firstmonday.org/issues/issue6_12/blakemore/index.html> (Accessed April 8, 2007); Hans-Juergen Bucher. "Crisis Communication and the Internet: Risk and Trust in a Global Media". *First Monday*, vol. 7. no. 4. (April 2002). <http://firstmonday.org/issues/issue7_4/bucher/index.html> (Accessed April 9, 2007); Committee on the Internet Under Crisis Conditions. *The Internet Under Crisis Conditions: Learning from September 11*. National Academy Press. Washington. (2003). <http://www.nap.edu/catalog.php?record_id=10569> (Accessed April 22, 2007); Laura Robinson. "Debating the events of September 11th: Discursive and interactional dynamics in three online fora". *Journal of Computer-Mediated Communication*. Vol.10. no. 4. (2005). <<http://jcmc.indiana.edu/vol10/issue4/robinson.html>> (Accessed April 9, 2007).
24. Mohan J. Dutta-Bergman. "Interpersonal communication after 9/11 via telephone and internet: A theory of channel complementarity". *New Media Society*. Vol. 6, no. 5. (2004).
25. Kenneth Terrell and Joellen Perry. "The day the Web was a lifeline Finding comfort, catharsis, and vital information on the Internet". *U.S. News and World Report*, (October, 8. 2001).
26. Chanan Naveh, "No Secret Handouts".
27. Mike Thelwall and David Stuart. "RUOK? Blogging communication technologies during crises". *Journal of Computer-Mediated Communication*, vol. 12. no. 2. (2007). <<http://jcmc.indiana.edu/vol12/issue2/thelwall.html>> (Accessed April 22, 2007)
28. Hans-Juergen Bucher. "Crisis Communication and the Internet".
29. Florian Bieber, "Cyberwar or Sideshow?"; Myriam Dunn, "The Cyberspace Dimension in Armed Conflict"; Smiljana Antonijevic. "Sleepless in Belgrade". David Conklin, *The Internet in War*.
30. Adi Nizan-Zamir, *Online Peace and War*.
31. רב המחקרים שנעשו בנושאי הדוא"ל בחנו אותו בעיתות רגיעה וניתן לקבוע שהפעילות התקשורתית במייל בימים רגילים אכן מתמקדת במשבצות 1 ו 2 במטריצה – ראה: Dhavan V. Shah, Nojin Kwak, and R. Lance Holbert. "Connecting" and "Disconnecting" With Civic Life"; Joshua R. Tyler, Dennis M. Wilkinson, Bernardo A. Huberman. "Email as Spectroscopy: Automated Discovery of Community Structure within Organizations"; Karianne Skovholt and Jan Svennevig. "Email Copies in Workplace Interaction"; Yoram M. Kalman,

- Gilad Ravid, Daphne R. Raban and Sheizaf Rafaeli. "Pauses and Response Latencies; Ram, Dorit. "Electronic Mail – How, What and Why?"
32. Richard Kahn and Douglas Kellner. "New media and internet activism: from the 'Battle of Seattle' to blogging". *New Media Society*. Vol. 6. no. 1. (2004); Donald Matheson. "Weblogs and the Epistemology of the News: Some Trends in Online Journalism". *New Media & Society*. Vol. 6. No.4. (2004); Melissa Wall. "Blogs of war': Weblogs as news". *Journalism*. vol. 6. no. 2.(May 2005); David Conklin, *The Internet in War :The Case of Kosovo*; Glenn Reynolds, "The Blogs of War"; Philip Seib, "Weaving the Web"; Ralph Berenger, Introduction: War in cyberspace. *Journal of Computer-Mediated Communication*, Vol. 12. no. 1. (October 2006). <<http://jcmc.indiana.edu/vol12/issue1/berenger.html>>. (Accessed May 1, 2007); Stephen D. Reese, Lou Rutigliano, Kideuk Hyun and Jaekwan Jeong. "Mapping the blogosphere – Professional and citizen-based media in the global news arena". *Journalism*. Vol. 8, No. 3. (August 2007).
 33. <http://dear_raed.blogspot.com/> (Accessed May 1, 2007).
 34. <<http://www.ynet.co.il/Ext/Comp/ArticleLayout/CdaArticlePrintPreview/1,2506,L-3287761,00.html>> (Accessed May 15, 2007).
 35. עדותו של יון פדר העורך הראשי של אתר YNET לפני ועדת דורנר, הוועדה לקביעת כללי אתיקה לעיתונות בימי מלחמה מועצת העיתונות. ישיבה מיום 22.12.2006 <<http://www.m-i.org.il/word/protocol%2022.12.06.doc>> (Accessed April 15, 2007).
 36. <http://kids.galim.org.il/cgi-bin/articles_archive.pl> (Accessed May 15, 2007).
 37. ועדת וינוגרד, דו"ח חלקי של הוועדה לבדיקת אירועי המערכה בלבנון 2006 (אפריל 2007) <<http://www.vaadatwino.org.il/>> (Accessed May 6, 2007)
 38. Daniel Bar-Tal. "The Massada Syndrome: A Case of Central Belief". Norman A. Milgram (ed) *Psychological Stress and Coping in Time of War*, ed. Norman A. Milgram (New York: Brunner Mazel. (1986).
 39. מוטיבים אלה תואמים לדימויים שמתפתחים בקרב שחקנים בינלאומיים במצבי סכסוך Yehudit Elizur. "Images in Conflict – 4 basic Concepts". (A lecture given on June 19 1984). In Dan Sax (ed.). *Israel and its Arab Neighbors*. Van Leer. Jerusalem. (1986). (Hebrew).
 40. <<http://www.kidnappedsoldiers.com/phpPETITION/index.php>> (Accessed August 13, 2006).
 41. למשל המקרה של התמונה המזוייפת מהפצצות צה"ל בביירות שנחשפה באתר <<http://littlegreenfootballs.com/weblog/>> (Accessed August 6, 2006).
 42. Joseph E. Phelps, Regina Lewis, Lynne Mobilio, David Perry and Niranjana Raman. "Viral Marketing".
 43. Mohan J. Dutta-Bergman. "Interpersonal communication after 9/11"; Chanan Naveh, "No Secret Handouts".

פרסומי בית ספר רוטשילד-קיסריה לתקשורת

סדרת התקשורת במלחמת לבנון 2006

- הביקורת הציבורית על התקשורת במלחמת לבנון 2006
פרופ' גבי וימן
ינואר 2007
- מ"קורי עכביש" ל"חומה בצורה":
המיצוב המשתנה של העורך במלחמת לבנון השנייה
פרופ' תמר ליבס וזוהר קמפף
אפריל 2007
- מלחמת ישראל-חיזבאללה 2006:
התקשורת כנשק בסכסוך א-סימטרי
מארווין קאלב וקארול סיוץ
אוקטובר 2007
- מלחמת לבנון השנייה בראי הפרשנות של התקשורת הכתובה בישראל:
ניתוח "אקורד הסיום" – במהלך המתקפה היבשתית הכוללת, 11-13
באוגוסט 2006
ד"ר יוסי בן ארי
נובמבר 2007
- רטוריקה של ביקורתיות:
ביקורת מאתגרת, ביקורת מאשרת והעיתונות הישראלית במלחמת לבנון
השנייה.
ד"ר מוטי נייגר, ד"ר אייל זנדברג, ד"ר אום מאירס
ינואר 2008

פרסומי מכון הרצוג לתקשורת, חברה ופוליטיקה

מדד אמון הציבור בתקשורת

- **תפיסות הציבור את התקשורת הישראלית**
דו"ח מס' 1 – מרץ 2003
- **אמון הציבור לעומת אמון העיתונאים בתקשורת הישראלית**
דו"ח מס' 2 – ינואר 2004
- **עמדות הציבור כלפי סיקור הסכסוך הישראלי-פלסטיני**
דו"ח מס' 3 – מאי 2004
- **צריכת חדשות באתרי האינטרנט**
דו"ח מס' 4 – פברואר 2005
- **הסיקור התקשורתי של מערכת הבחירות לכנסת ה-17**
דו"ח מס' 5 – מרץ 2006
- **עמדות הציבור לגבי הסיקור התקשורתי של בריאות מנהיגים ולגבי אשפוזו של ראש הממשלה שרון**
דו"ח מס' 6 – אפריל 2006
- **האם התקשורת משפיעה על המורל הלאומי?**
דו"ח מס' 7 – יוני 2007

סדרת אגרתא

- **התקשורת הישראלית והירדנית: האם השלום שינה את דימוי ה"אחר"?**
פרופ' גדי וולפספלד, רמי חורי, ד"ר יורם פרי
ספטמבר 2003
- **סיקור תקשורתי של בחירות בישראל: חשבון נפש של מחקרי ארבע מערכות בחירות**
פרופ' גבי וימן, ד"ר תמיר שפר
פברואר 2004
- **אשליית הבחירה הדמוקרטית: כיצד משיגות תכניות המציאות את שיתוף הפעולה של הצופים**
ד"ר מוטי נייגר, אבישי יוסמן
דצמבר 2004
- **דמוקרטיה, תקשורת ופוליטיקה בבית המשפט העליון: גבולות חופש הביטוי של פלסטינים בישראל בתקופת האינתיפאדה השנייה**
ד"ר יובל קרניאל
פברואר 2006

- **סיקור תקשורתי של מעשי טרור: אירועים מדאיגים והצעה להנחיות**
פרופ' רפאל כהן-אלמגור
יוני 2006
- **מדינה פלסטינית – כן או לא? מודל ניסיוני להבניית שיח ציבורי-פוליטי ולקידום עיתונות שלום**
ד"ר מולי פלג, ד"ר איתן אלימי
אוקטובר 2006
- **עיצוב הגוף וחיתוב הזהות: ייצוגי הגוף בטלוויזיה המסחרית**
ד"ר דליה לירן-אלפר, ד"ר עמית קמה
מאי 2007
- **מטריושקה.קום: יצירת זהות טראנס-לאומית של מהגרים מחבר העמים באמצעות רשת האינטרנט**
נלי אליאס ומרינה זלצר-שורר
יוני 2007
- **דימוי המגזר היהודי ומוסדות המדינה בתקשורת הערבית בישראל**
ד"ר חליל רינאווי
דצמבר 2007

סדרת התקשורת המגזרית

- **"חטיבה אנושית אחת, עם ישראל אחד": על כינון זהויות קיבוציות במכתבים למערכת "הארץ"**
ד"ר עמית קמה
מרץ 2005
- **שימושי תקשורת כאסטרטגיית השתלבות: המקרה של מהגרים מחבר העמים בישראל**
ד"ר נלי אליאס
ספטמבר 2005
- **"רבות רעו"ת צדיק": קווים לתולדות העיתונות החרדית בישראל, למאפייניה ולהתפתחותה**
ד"ר קימי קפלן
ינואר 2006
- **הציבור הדתי-לאומי והתקשורת: יחסי אהבה-שנאה**
אינס גבל
מאי 2006
- **העיתונות הערבית בישראל 1984-2006 כמכשיר לעיצוב זהות חדשה**
ד"ר מוסטפא כבהא
דצמבר 2006

פרסומים מיוחדים

■ **"אין עם מי לדבר": מבט ביקורתי על הקשר פוליטיקה-תקשורת**

עורך: יחזקאל רחמים

יולי 2005

■ **"קשה אך יציב": התקשורת, הרופאים ומחלות מנהיגים**

עורך: יחזקאל רחמים

יולי 2006

פרסומי המכון לחקר העיתונות והתקשורת היהודית ע"ש אנדראה וצ'רלס ברונפמן

"הטור השמיני, מסע היסטורי בעקבות הטורים האקטואליים של נתן אלתרמן"

מאת מרדכי נאור

בהוצאת הקיבוץ המאוחד בשיתוף
המכון לחקר העיתונות והתקשורת של
העם היהודי על שם אנדראה וצ'רלס
ברונפמן, אוניברסיטת תל-אביב
עיצוב עטיפה: רוחמה ש', 360 עמודים

במשך 33 שנים, מ-1934 עד 1967, כתב המשורר נתן אלתרמן למעלה מ-1000 טורים אקטואליים, רובם מחוזרים, בשני עיתונים – בדבר, במסגרת המדור "הטור השביעי", ובהארץ – במדור "רגעים".

בפרקי הספר נעשה ניסיון שטרם נוסה: לכתוב את קורות הארץ הזאת, בעשרות השנים הסוערות הללו, באמצעות הטורים האקטואליים, כפי שהופיעו בעיתונים וכונסו בספרים.

ענייני העולם, הארץ, היישוב, מדינת ישראל הצעירה, היחסים עם הערבים, מלחמות קרובות ורחוקות – כל אלה ועוד הרבה תוארו וטופלו על-ידי אלתרמן, והם שהעטו עליו, במידה רבה, את גלימת המשורר הלאומי. הטור השמיני – בעקבות הטור השביעי המיתולוגי – בא להציע דרך חדשה ומקורית להכרה וללימוד של ההיסטוריה שלנו. הוא גם עומד על תרומתו הייחודית והמונומנטאלית של נתן אלתרמן לעיתונות ולתרבות ישראלית.

ד"ר מרדכי נאור הוא סופר וחוקר תולדות ארץ-ישראל. כתב וערך למעלה מ-100 ספרים בנושא זה, ביניהם ביוגרפיות של פנחס ספיר וחיים לסקוב, "ספר העליות" ו"ספר המאה". בעבר – מפקד גלי צה"ל ומרצה בכיר באוניברסיטת תל-אביב ובמכללת בית ברל. חתן פרס סוקולוב (2002) ופרס הרצל (2006).

כתב עת לחקר תולדות העיתונות והתקשורת בעולם היהודי ובישראל המכון לחקר העיתונות והתקשורת היהודית ע"ש אנדראה וצ'רלס ברונפמן

בְּפֶה

בְּפֶה כתב-עת האקדמי היחיד בישראל ובעולם העוסק בחקר תולדות העיתונות והתקשורת היהודית, נוסד בשנת 1987 ומציין השנה עשרים שנה להופעתו, שחודשה ב-2006 לאחר שלש שנות הפסקה.

ב **בְּפֶה** משתתפים מיטב החוקרים בנושאים אלה מתחומים שונים בארץ ובעולם. בכל גיליון גם ביקורת ספרים ומידע על עבודות מחקר חדשות.

המכון לחקר העיתונות והתקשורת היהודית ע"ש אנדראה וצ'רלס ברונפמן, אוניברסיטת תל אביב, קריית האוניברסיטה ת"ד 39040, תל אביב 69978
presstau@post.tau.ac.il

ראש המכון, עורך אחראי של קשר: פרופ' יוסף גורני
 עורך: פרופ' גרעון קרין
 מערכת: פרופ' דן כספי, ד"ר מרדכי נאור, פרופ' יורם פרי, ד"ר אורלי צרפתי, ד"ר ברוך לשם, ד"ר עוזי אלידע
 רכות המערכת: דפנה כנר כהן

יחיאל בריל מרווח מירושלים: מלחמה בלבנון
 דמוקרטיה מתוקשרת ונגעיה - דן כספי
 מלחמות ישראל בראי עיתון הארץ - מרק ביאנו ורפאל כהן אלמרו
 "חייל שמור על קשר": לתמונת פני מציאות בין חייל ויקיריו בגלויה
 צה"לית בישראל של שנות השישים והשבעים - חיים גרוסמן
 איסאק באבל - סופר צבאי (אם לא למעלה מזה) - יובל שחל
 כתב העת המאסף בטרם שקיעת ההשכלה בגרמניה - משה פלאי
 אל תחרול בוא בנינו: כתב-העת פרוזי צפון ותפקידו במערך החברתי-משכילי
 באימפריה הרוסית - מרדכי זליקין
 הכרמל (1860-1880) והריון כבעיית העיתונות העברית - גרעון קרין
 בשער קשר: דברים על דבר
 העיתונות הסוציאל-דמוקרטית באירופה: עלייתה ושקיעתה - שלמה שפיר
 תפיסת התרבות של ברל כצנלסון - אניטה שפירא
 עמדות העיתונים דבר והפועל הצעיר כלפי הקמת מפא"י - יעקב גולדשטיין
 דב סדן כעורך המוסף לספרות של דבר - נורית גוברין
 הראגה שהייתה לזעק: דבר וחסו לשואה בשנים 1939-1942 - יוסף גורני
 "בא ליד לחתום על דבר לילדים": מניסוח ואי מניסוח ברבר לילדים בתקופת
 היישוב - יעל דר
 למרחב - גלגולו של עיתון בין פילוג לאיחוד - אורלי צרפתי
 תחייתה של העיתונות המעורבת - יורם פרי
 ישראלים בכפר הלוקאלי וככפר הגלובאלי: הוהות הלאומית במכון הגלובליזציה
 והרב-תרבותיות בעידן התקשורת הרב-ערוצית - הלל נוסק וזנה ארזני
 אוקטובר 2000 - אוקטובר 2001: הקהילה היהודית המדומיינת בשבועוני
 החדשות של צרפת - שמואל טריגאנו
 מדיניות תקשורתית בעת מלחמה וטרור - מלחמת לבנון השנייה - זאב סגל
 קשר לספרים
 קשר למחקר

חופש הביטוי והעתונות: דברים בערב הוקרה למר שלום רוזנפלד
 - מאיר שמגר
 "נשיא על הכוונת": המאודעונוסט במקרה מבחן למגבלות 'התיקון
 הראשון' - אהוד מנור
 הענבר העירום הוליד הכרה מוגבלת בחופש האסטרית - זאב סגל
 בין לדיצה למייננק - יוסף גורני
 ייצוג השואה בעיתונות של ארגונים ציוניים בארץ-ישראל ובארצות הברית
 בשנים 1945-1948 - ליליאן שטייר-לכני
 אלטרמן והתקשורת - מרדכי נאור
 כתבי-העת העבריים הראשונים של ההשכלה העברית: המעבר מהמאסף
 (1783-1811) לכברית העתים (1820-1831) - משה פלאי
 הסאטירה נגד האוטופיה: ג'ורג'י בורב (באנרוב) והמניאק שלו - יעקב שביט
 בשער קשר: היום
 היום - עיתון "עממי" ראוביקטיבי - גרעון קרין
 היום - ימים ראשונים - דוד טל
 ללכת בשביל הזהב: מיכל כהן, אברהם ווסמן והאריאל המחרש, תרל"ז-תרל"ו:
 1876-1877 דן גלעדי
 בין סנסציה לפוליטיקה: העיתון דואר היום ומאורעות 1929 - עוזי אלידע
 עשור לרצח רבין: "מה דינו של מסייע לאויב מסיבות אידאולוגיות" - עיתוני
 חב"ד במאבק נגד רבין - אורלי צרפתי
 "עושים טלוויזיה ישראלית" - דיונים לקראת כינון טלוויזיה בישראל,
 1948-1968 - רנה וינקלר
 תהליך האמריקניזציה בתעמולת הבחירות בטלוויזיה בישראל - ברוך לשם
 קונפליקטים בשיח, שיח בקונפליקט: וכחנות בשיח תוכניות מלל בישראל -
 מיכל חמו
 קשר לספרים
 קשר למחקר

בְּפֶה יוצא לאור פעמיים בשנה. מחיר כל גיליון 45 ₪ ומחיר המנוי לשני גיליונות 80 ₪ בלבד!

ontime@ontime.co.il • Tel: 04-8405051 • Fax: 04-8401888 • 10012 מפרץ חיפה 26110